

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2018 – Sonbahar / Autumn
Sayı/Issue: 41 - Sayfa / Page: 277-308
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 22.07.2018 Kabul/Accepted: 16.08.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

KUR'ÂN'IN İ'CÂZ (TAKLİT EDİLEMEZLİK) OLGUSU

THE IMPOSSIBILITY OF IMITATING THE PERFECTION OF THE QURAN

Prof. Dr. Hayati AYDIN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü
Tefsir Anabilim Dalı
aydinhayati@yyu.edu.tr

Öz

İ'câz, Kur'ân'ın benzerinin getirilmemesi mucizesi ve onun bu hususta meydan okumasını ifade etmektedir. Bir yönüyle Kur'ân'ın Allah tarafından inzal edilmiş olduğunun kanıtı olan i'câz İslam geleneğinde hayli önem arz etmektedir. İslam'ın erken döneminde Hicri III (IX) asırda telaffuz edilen bu ifade her ne kadar Kur'ân'da geçmese de önemine binaen Müslümanlar arasında hüsn-ü kabul görmüş ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Kur'ân, nazil olurken Araplara benzeri bir söz getirme konusunda meydan okumuştur. Tarihin kaydettiği kadarıyla Araplar Kur'ân'a karşı kayda değer bir söz söyleyemediler. Bu da Kur'ân'ın mucizevi bir kelam olduğunu ispat etmiştir. Kur'ân'a bu şekilde benzer bir sözün söylenememesi İ'câz konusunda yazılan kitapların ana teması olmuştur. Ancak Kur'ân çeşitli yönlerden muciz bir kelam olmasına rağmen daha çok tarih boyunca belagattaki i'cazı, yani *Kur'ân'ın ifade tekniği* üzerinde durulmuş, onun az bir ifadeyle çok anlam ve nükteleri ihtiva ettiği tahlil edilmeye çalışılmıştır. Ancak Kur'ân'ın mucizeliğine delalet eden başka bir takım meziyetler daha vardır. Bunlar Kur'ân'ın çok boyutlu dil kullanması ve iç insicamı; Kur'ân'ın fonetik (Nazmının) i'cazı; Kur'ân'ın gaybî ihbarları gibi özelliklerdir.

Makale Kur'ân'ın genellikle asrımıza bakan bu yönleri üzerinde durmakta ve bu hususlarda Kur'ân'ın mucize sayılıp sayılmayacağını irdelemeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: İ'câz, Belagat, Fonetik, Tahaddi (Meydan Okuma), İncicam.

Abstract

İ'câz (the impossibility of imitating the perfection of the Quran) is the challenge of the Qur'an within the context of the wording in the Quran; this is highly important since it is the evidence of the revelation of the Qur'an by Allah. Although in the Quran this phrase is not pronounced as explicit statement during the early period of Islam, it is well recognized and has a widespread use.

When the Qur'an was revealed it challenges step by step to the Arabs to say similar word as Qur'an. According to the determination of the history, they could not said a remarkable word similar to the Qur'an. This proved that the Qur'an is a miraculous word. Based on this reality, why one cannot say something similar to the Qur'an. This has become the main subject of books written on İ'câz. Although it has various meanings within the context the Qur'an and possesses more than a meaning apart from its general signification, it signifies the extraordinary eloquence of the Qur'an throughout history. But there are other virtues of the Quran which are evidence of the miracle of the Qur'an. These are the multi-dimensional language usage of the Qur'an and their internal co-ordination; The phonetics of the Qur'an (Nazm's) i'cazi; The explanations about events which happen in past and future on invisible world. The article focuses on such a Quranic dimension which is relevant to our century. The article is questioning the Quran's position in that it can be considered as the greatest miracle.

Keywords: Rhetoric, Elequence, Phonetic, Challenge, Chorence.

Giriş

Kur'an İ'câzı (Eşsizliği)

Hicri III (IX) asrın sonunda teknik bir terim olarak ilk Mu'tezilî alim Câhiz ile kullanılmaya başlanan i'câz kavramı Kur'an'ın benzerinin getirilememesi mucizesi ve bu hususta insanların acizliğini ortaya koymasını ifade etmektedir. Ancak i'câzdan asıl amacın, kelimenin etimolojisinin çağrıştırdığı şekilde insanların acizliğini ortaya koymak olmadığını bilmek lazımdır. Bundan asıl amaç lâzîmî¹ anlamdır. Yani Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu ispatlamaktır. Bu ispatlandığı takdirde Kur'an'ı getiren elçinin hak bir elçi olduğu ve

Bu makale *21. Asrın Perspektifinden Kur'an İ'câzı*, (İslamî Araştırmalar Dergisi 2013; 24 / 2) adlı makalemizin genişletilmiş hali olduğundan bazı paragraf ve başlıklar benzerlik gösterebilir.

¹ *Lazîmî* anlam, bir söz ifade edilirken onun sarih anlamından başka zorunlu olarak anlaşılın ikinci anlamıdır. Örneğin, birisi, bir kimseye babasını göstererek "*Bu senin babandır, baban*" demesi, ona onun babası olduğunu söylemek olmayıp, babasının hukukuna saygı göstermesinin lazım geldiğini ima etmesidir.

getirdiği kitapta da diğer elçilerin hak üzere gönderildikleri ifade edildiği için bütün tevhit peygamberleri ve davasının haklılığı kanıtlanmış olur. Peygamberlerin ortaya koydukları mucizelerden amaç da budur. Yani peygamberlerin gösterdikleri mucizelerle getirdikleri mesajların hak olduğunu ispat etmek, insanların bu mesajlara inanmalarını sağlamaktır.² Buna göre Kur'ân i'câzı onun sözü ve sözün karakteri üzerinde odaklaşan bir konu olduğu söylenebilir.

Sözden söze farkın olduğu herkesin malumudur. Merzebanî'nin naklettiğine göre Ferezdak (Ö: 100 /728) Lebîd'in (Ö: 41/ 661) güzel teşbihi içeren,

وجلا السيول عن الطلؤل كآته زبر تجد متونها اقلامها

"Seller kalıntıları ortaya çıkarınca- Kitaplarda bozulmuş olan yazılar kalemlerle yenilediği gibi (sevgilinin anısının geçtiği yerleri) yeniledi" şeklindeki şiirini işitince atından inerek secde etmiştir. Ona, 'Niye bunu yapıyorsun?' diye sorulunca, 'İnsanların Kur'ân'ın neresinde secde edeceklerini bildikleri gibi ben de şiirde nerede secde edileceğini bilirim' demiştir (el-Askalanî, 1992, 5: 279). Nitekim aynı şekilde bir kârinin Hicr suresinin فَأَصْدَغُ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَغْرَضُ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ayetini okuyunca bunu dinleyen bir Arap secdeye gitmiş ve niye secde ettiği sorulunca "okunan sözün güzelliğine secde ettim" demiştir (Âlusî, 1987, 17: 86).

Bir sözün değerini anlayabilmek için o sözün söylendiği veya yazıldığı dönemin dili ve estetik anlayışına sahip olmak lazımdır. Ebu Amr b. Ebu Alâ, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Arapların konuştuğu dilin bu gün konuştuğumuz dilden farklı olduğunu ve bundan dolayı da günümüzde İmrû'l-Kays'ın (Ö: 530),

نظعنهم سلكي ومخلوجة - كرك لامين علي نابل

"Mızraklarımızla (onları) dürtüp vuruyorduk - Okçunun üzerine yığılan oklar gibi üst üste yığılıyorlardı" ifadesinin güzelliğini veya Hâris b. Hilize'nin

زعموا ان كل من ضرب العير موال لنا وانا الولاء

"Kervanı vuran herkesi hizmetçi, bizleri de yöneticiler sandılar," beytinin güzelliğini anlayanların olmadığını ifade etmektedir (el-Hattabî, ts, 46). Bundan dolayı günümüzde dil konusunda filologlar sözlerinin fasihliğini ispat etmek bağlamında cahiliye dönemi şairlerinden, onların muhadremûn³? olanlarından veya

² Hz. Süleyman'ın Belkıs huzuruna gelmeden tahtını göz açıp kapama süresinde makamına getirmesi (Bkz. 27/Neml, 38-42) kendisini önplana çıkarmak değil hak elçisi olduğunu ispat etmek olduğunu bilmek lazımdır.

³ Bunlar hem Cahiliye hem de İslam'ın zuhurunda yaşamış olup Allah Resulüne (sav) karşılaşmamış olan şairlerdir. Yaklaşık olarak adetleri

muhadremûnlara yetişmiş kişilerden deliller getiriyor, örnekler veriyorlar. İbn Ebi Hureyre, Ebu'l-Abbas b. Serîc'den şöyle hikâye eder: Bir adam ona Kıyâmet suresinin

لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ / وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ

ayetini okuyarak Allah burada 'yemin etmiyorum' demesine rağmen, Tin suresinde *Tine*, *Zeytin'e Sina Dağına* yemin ediyor? diye sorunca İbn Serîc ona şöyle cevap vermiştir: *"Bu Kur'ân, Allah Resulü'ne, onda zayıf ve kusurları yakalamaya insanların içinde en haris olan bir kavmin huzurunda ve içinde indi. Eğer Kur'ân'da iddia ettiğin gibi bir kusur olsaydı onlar bunu hemen davasını iptal etmede Allah Resulü'nün önüne koyarlardı. Bu insanlar Kur'ân'ın büyüklüğünü bildikleri için senin cehalet eseri inkar ettiğine onlar ses çıkarmıyorlardı. Araplar zaman zaman bu 'Lâ' ifadesini nefy (hayır yemin etmiyorum anlamında) değil de ilğa (yani realite bildiğiniz gibi değil yemin ederim) şeklinde kullanıyorlardı(el-Hattabî, ts.,46-47).*

Kaynakların ifade ettiği kadarıyla İbnü'l-Mukaffa' (Ö: 142/ 759) Ebu Tayyib el-Mütenebbî (Ö: 354/ 965) ve Ebu'l-Alâ el-Mearrî (Ö: 449/1057) gibi büyük filologlar Kur'ân'a nazire yapmak mümkün mü? diyerek bu işe yeltenmiş, çok geçmeden acizliklerini, eksikliklerini ve bunun imkansızlığını anlamış, kalemlerini kırarak müsveddelerini çöpe atmışlardır (Goldziher, 1971, 363-365; ez-Zerkanî, ts, 216).

Kur'ân fitrî bir tarz, insanın benzerini yapacağını hissini uyandıran sade bir üslupla gelmesine rağmen, realitede benzeri yapılamayan sehl-i mümteni' özelliğine sahip bir kelimedir. Bundan dolayı tarihte Kur'ân'a nazire yapabileceklerini sanan kelim ustatlarından bazıları buna yeltenmiş ve işin içine girince bunun imkânsız olduğunu anlamışlardır. Goldziher'in (Goldziher, 1971, 363) ifade ettiği kadarıyla Kur'ân'a ilk olarak Irak Mutezilî filologları nazire yapmaya yeltendiler. Bunlardan belagattaki yüksek rütbesinden dolayı tercüman lakabıyla şöhret bulan İbnü'l-Mukaffa (Ö. 142/759) Kur'ân benzeri bir söz söylemeye giriştiğinde bir çocuğun

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلَعِي

"Ey yer; suyunu yut ve ey gök (suyunu) tut!" (11/Hûd, 44)ayetini okuduğunda bundan çok etkilendi ve yerlere, göklere sözünü dinlettiren bir otoritenin kelamına nazire yapılamayacağını ima ederek, *"işte bu kendisine benzer bir söz getirilemeyen Allah kelimedir"* diyerek müsveddelerini yırtmıştır. Büyük Arap filozofu el-Kindî' ye (Ö. 252/867) arkadaşları sen bu kadar dilde uzman bir şahsiyetsin *"bize Kur'ân'a benzer bir şey yaz"* deyince o *"peki bir*

yirmidir. Genellikle nahiv ve dil kuralları bunların şiirlerinden tespit edilmiştir.

*kısmına benzer bir şey yazayım” der ve eve çekilir. Bir zaman sonra çıkararak şöyle der: “Allah’a yemin olsun! Ne ben ne de hiçbir kimse buna güç yetiremez. Çünkü ben Kur’ân’ı açtım ilk karşıma çıkan Mâide suresi (nin 1. ayeti) oldu. Bir baktım ki, ayet vefalı olmayı emrediyor, antlaşmayı bozmayı da yasaklıyor. Umumi bir serbestlik de getiriyor. İstisnadan sonra istisna yapıyor. Bundan sonra da kudret ve hikmetini haber veriyor. Bütün bunları da sadece bir iki satırla yapıyor. Hâlbuki insan bütün bunları birkaç ciltle ancak yapabilir.”(el-Kurtubî, 1988, 6: 32; Çiçek, ts, 45) Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi Kur’ân’ın indiği dilde uzman olan büyük filologlar Kur’ân’a nazire yapacaklarını sanmış fakat işe girişince bunun imkânsızlığını anlamışlardır. Bu hakikate benaen Müfessir Âlusî (Ö: 1217/1854) (Âlusî, 1987, 1: 27), Kur’ân’ın i’cazi hususunda şüphe izhar etmeyi “*Sarıru Babin va Darıru Zübabin / Kapı gıcirtısı, sinek vızılıtsı*” olarak ifade etmektedir.*

Kur’ân’da farklı ve insan kelamına benzemeyen, değişik bir cazibe ve büyüleyiciliğin? bulunduğu hususunda filolog ve ulema arasında icma vardır. Nitekim Hz. Muhammed (sav) zamanında okunduğunda, onu ilk duyanların zihin dünyasında benzer şekilde güçlü bir etki ve cazibe bıraktığı bizzat Kur’ân tarafından dile getirilmekte ve çözülemeyen bu etki ve cazibesinden dolayı Mekke’nin müşrikleri ona

إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ

"Bu ancak etkili (ya da tevâriis olarak nakledilen) bir sihirdir" (74/ Müddessir, 24) diyor, çok çaba sarf etmelerine rağmen ona denk bir söz söyleyemiyorlardı. Zaten müşriklerin “ Bu Kur’ân’ı dinlemeyin; ona karşı yaygara koparın ki (sesini) bastırırsınız”(Fussilet, 41/26) demelerinde Kur’ân’a karşı bu acziyetlerini yansıtıyor. Hâlbuki onlar belagatin üstatları idiler. Onlardan birisi, kendisine ilk sefer okunmasına rağmen bir şiirin intihal olup olmadığını ve bunun hangi ağızdan çıktığını anlayabilecek derecede edebî zevke sahip ve ifadede hünerli kişilerdi. Nitekim Ferazdak (Ö: 110/728), er-Rumme adında bir şairden edebi yönü yüksek bir şiir dinlediğinde, “Bu şiir senin mi?” sorusuna ‘evet’ dediğinde, “Bu şiir çenesi senden iki kat kuvvetli birisinin ağızında çiğnenmiştir” diyerek şiirin ona ait olmadığını ifade etmiştir (Cürcanî, ts, 126).

Hattabî (Ö: 388/ 998) (el-Hattabî, ts, 22)., Kur’ân kelamının benzerini getirememeye ilgili Arapların durumunu şöyle analiz etmektedir: “*Kur’ân, Arapları kendisine nazire getirme konusunda onların izzetlerine dokunup kendilerini sefihler olarak nitelemiş, horlayarak meydan okumuş olduğu halde onlar Kur’ân’a nazire yapamamışlardır. Bu durum bir zorunluluğu ortaya koymaktadır. Bu, yanında su bulunup da aşırı derecede susayan ve helak olma*

aşamasına gelen birisinin su içmeyiip helak olmayı tercih etmesine benzer ki böylesine şartlarda su içmemek imkânsızdır. O halde Araplar Kur'ân'a nazire yapmamışlarsa bu onların Kur'ân'a nazire yapamamalarından kaynaklanmıştır. Eğer güçleri olsaydı bunu yaparlardı.

Gerçekten düşmanlıkta uç noktada olup buna teşvik eden amillerin de olmasına rağmen Kur'ân'a benzer bir söz söyleme konusunda Araplar bir şey ortaya koyamamışlarsa bunu, Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğinin bir kanıtı olarak kabul etmek lazımdır. Özellikle Cahiz (Ö. 255/869) (Cahiz, 1933, 143-144) *Hücecü'n-Nübüvve* adlı eserinde Kur'ân'ın i'caz unsuru olarak bu argümanı güçlü bir şekilde kullanmıştır. Cahiz, belâgat üstadı olan putperest Araplar, kabile gururları ve İslâm'a olan muhalefetleri kendileri için kuvvetli bir motivasyon sağlamasına ve Müslümanlarla, sonu kaybetmek olan harbe girmelerindense Kur'ân'ın meydan okumasıyla yüzleşmeleri çok daha kolay olmasına rağmen, Kur'ân'ın meydan okumasına cevap vermemiş ve yenilgiyi kabul etmişlerdir, demektedir.

Evet Kur'ân, kendisine nazire yapma hususunda güçlü bir şekilde Araplara meydan okumuştur. Ancak çağrısına karşılık alamayınca meydan okuma şiddetini artırmış, nazire yapacakları miktardan indirimine gitmiştir. İlk olarak meydan okuma İsrâ, 88 ayetleriyle olmuştur. Bu sure, İsrâ olayından bahsettiği için bu meydan okumanın Mekke'nin erken dönemine ait olup Kur'ân'ın bir benzerini getirmeye dairdir. İkinci meydan okuma Mekke'nin son dönemine ait Hûd, 13 ayetiyle olmuş ve Kur'ân'ın on suresine benzer getirilmesi istenilmiştir. Bu konuda en son inen Bakara, 23-24 ayetleri olup Kur'ân'ın sadece bir suresine benzer bir söz getirilmesi istenilmiştir. Bakara suresinin de Medine'de inen ilk sure olmasına binaen bu meydan okumanın Medine'nin ilk dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu bu ayetteki sure ifadesi şart siyakında nekre olduğundan velev ki Kevser gibi kısa olsa da bütün sureleri içine almaktadır. Hatta Abdullah Dıraz (Draz, 2006, 108) Kur'ân'ın meydan okumasıyla ilgili olarak en son inen Bakara suresine ait olan ayetteki "*min mislihi*" ifadesindeki "*min*"in teb'iz ifade etmesinden dolayı bir sureyi bütün yönleri ile ihata edecek bir benzerlik değil o surenin sadece bir unsurunun taklit edilmesinin bile kâfi geleceği şeklinde yorumlamaktadır. Draz'ın bu konu hakkında söylediğini bu sözü baz aldığımızda "*Hiç bir zaman bunu yapamazsınız*" ifadesi, tahkirin en son hududunu temsil etmektedir.

Araplar söz ustalığında zirve yapmalarına rağmen Kur'ân'ın bu meydan okumasına kayda değer bir karşılık verdiklerini tarihin kaydetmemesi, Arapların Kur'ân'ın en kısa bir suresine bile ciddi

sayılabilecek bir nazire getiremedikleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Zemahşerî (Ö: 538/ 1144) (Zemahşerî, 1987, Önsöz)Keşşâf'ın mukaddimesinde şöyle demektedir: "*Allah, Kur'ân'nun benzeri söz getirmeyi istediği Arapların en halislerinin ağızlarını açık bırakmış, meydan okuduğu en beliğ hatiplerin dillerini lal etmiştir. Fasihlerinden bir tane bile ona denk veya yakın sayılabilecek bir söz söyleyememiştir. Realitede sahranın çakıllarından, çöllerin kumlarından daha fazla olmalarına rağmen beliğlerinden en ateşlileri küçük bir suresine bile benzer bir söz söyleyememiş, zıtlaşmada ve serkeşlikte şöhret bulmalarına rağmen Kur'ân'ın meydan okumasına karşı ırkçılık damarlarının bir çarpıntısı bile duyulmamıştır.*" Gerçekten eğer Araplar Kur'ân'a nazire yapabilselerdi hiç şüphesiz bunun yankısı büyük olacaktı. Peki, o zaman Kur'ân'a nazire yapamamadaki sır ne olabilir? İşte makalemiz gücü nispetinde bunun nedenlerini irdelemeye çalışacaktır.

1- Kur'ân'ın ifade tekniği (Belagatı):

Cahız (Ö: 255/869) (Cahiz, 1991, 166), Türk, Fars vs. dili Arapça olmayan veya Arap olup da fesahatte kelamın üslubunu, dili kullanma yöntemlerini bilmede zirveye ulaşmayanlar Kur'ân i'câz (belagat) ını anlayamaz, demektedir. Ona göre, Arap dilini bilmede uç noktada bulunup dilin mezhep ve ekollerine vakıf olanlar, fesahatte üstat olan birisinin gücünün yettiği ve yetmediği sınırı bilenler ancak Kur'ân belagatını idrak edebilirler. Bu, aynen Sayraff'nin edebi nakitte başkasının anlamadığını idrak etmesi, bir terzinin, kumaşın değeri ve güzelliği konusunda başkasının bilmediğini bilmesi gibi bir realiteyi ifade eder.

Cahız'ın bu sözünde doğruluk payı olsa da erken dönem olması nedeniyle disiplinler oturmadığından edebî kelimada mahir olmasa bile eski Araplar selim fitratlarıyla Kur'ân dilinin güzelliğini zevk ettikleri gibi yabancılardan Arapçayı güzel öğrenip dil zevki iyi olanların da Araplar kadar bunu anlayabildiklerini kabul etmek lazımdır. Nitekim Sibeveyh, Harirî ve Zemahşerî bunun örneklerindedir. Yine Arap olmayıp da Kur'ân'ın belagattaki i'câzı konusunda eser yazan birçok müellif göstermek mümkündür. O halde Kur'ân'ın bu hususunu gerçek anlamda idrak etmek edebî zevk sahibi olmayı gerektirir. Ancak dil organizma gibi durağanlığı kabul etmediğinden Kur'ân'ın bu yönünü de en iyi algılayan kişiler Kur'ân'ın nüzul ortamında onun edebî gücünü tanıma hususunda doğuştan kabiliyetli olan Araplar veya nisbeten bu döneme yakın olan ve *Kur'ân'ın ifade tekniği (Belagatı)* konusunda uzman olan filologlardır. Ebû Osman Amr b. Bahr el-Cahiz (Ö: 255), Muhammed b. Zeyd el-Vasıtî (Ö. 306) Ali b. İsa er-

Rummânî (Ö: 384) Ebu Bekr el-Bakillanî (Ö: 403); Abdülkâhir el-Cürcânî'nin (Ö: 471) bunlardan bazılarıdır. Bundan dolayı Kur'ân nazil olurken Kur'ân'ın edebî gücünü tanıma hususunda doğuştan kabiliyetli olan Araplar ve onların öne çıkan şairlerinin onunla ilgili sözleri ve intibaları büyük önem taşır. Bu realiteden dolayı Velid b. Muğire'nin Kur'ân'la ilgili sözleri gayet önemi haiz olup nerdeyse erken dönem yazılan bütün siyer, meğazî ve belâgat kitaplarında yer almıştır. Kaynakların ifade ettiği kadarıyla Allah Resulü'nün (sav) Kur'ân (16/Nahl, 90) okurken ifadelerinin Velid b. Muğire'nin (Bkz.Kurtubî, 1988, 1:52) kulağına değdiğinde bunun başka bir kelam olduğunu fark etmiş ve kavmine şöyle demiştir: *"Allah'a yemin olsun ki sizin içinizde benden daha güzel şüirden, recezden, kasideden ve cin kelimandan anlayan yoktur. Bu adamın okuduğu bunlara benzemez. Allah'a yemin ederim ki bunun okuduğu kelimada bir tatlılık, üzerinde bir parlaklık vardır. Üzeri meyveli, altı bereketli, üste çıkar fakat üstüne çıkılmaz, altındakini ezen bir kelam."*(Cürcânî, ts, 125; İbn Kesîr, 2:59; İbn Seyyidinnas, 1:106; Âlusî, 1987, 1:29, 31) Müşriklerin elçisi olarak Allah Resulüyle (sav) konuşmaya giden Utbe b. Reabîa'a Fussilet suresini işitikten sonra geri dönünce, *"Ey Kureyş cemaati, gelin beni dinleyin! Siz bu işi bana bırakın. Bu adamı üzerinde durduğu şeyle başbaşa bırakın. Aradan çekilin vallahi, kendisinden dinlemiş olduğum sözün yankısı büyük olacaktır. Onu Araplar öldürürlerse siz başkasıyla ondan kurtulmuş olursunuz. Kendisi, Araplara hâkim olursa onun hâkimiyeti sizin hâkimiyetiniz, onun kudret ve şerefi sizin kudret ve şerefinizdir,"* demişti (İbn İshak, 1981, 188; İbn Kesîr, ts,3: 61-62). Yine nübüvvetin ilk yıllarında Ebu Zer el-Ğifari'nin şair olan kardeşi Üneys kendisine *"Mekke'de senin dinin üzerinde olan ve Allah'ın kendisini elçi olarak gönderdiğini iddia eden bir kimseye rastladım"* demişti. Ebu Zer Üneys'e insanların onunla ilgili ne dediğini sordu. Üneys, *"İnsanların ona, şair, kâhin ve sihirbaz dediğini"* ifade ettikten sonra *"Andolsun ki ben kâhinleri tanırım, O'nun sözleri kâhin sözü değil, O'nun sözlerini şiir çeşitleriyle karşılaştırdım, şiire hiç uymadı ve benden sonra da kimse onu şiire uyduramaz' vallah o doğru söylüyor, şairler ise yalancıdır,* demişti (Kurtubî, 1988, 1: 52). Her ne kadar eski Araplar edebiyat eleştirmenleri ve belagat uzmanları olmasa da o dönemde Arap diline hâkimiyeti ve şairlikleri sebebiyle Velîd, Utbe ve Üneys'in bu itirafı Kur'ân kelamının büyüklüğünü ve onun i'câzının ikrarını ortaya koymaktadır. Nitekim Kur'ân'ın etkisinde kalarak iman edip şiiri terk eden mualakâ (şiirleri Kâbe duvarına asılan) şairlerinden olan Lebîd b. Rebîa, *ابدلني الله بالشعر البقرة وآل عمران*, *"şiire karşılık Allah bana Bakara ve Al-i İmrân suresini verdi (yani bu iki surenin yüksek belagati beni*

şiiirden soğuttu)" demiştir (el-Askalanî, 1992, 5: 675). Zaten İslam'ın erken döneminde Allah Resulü'nün (sav) güzel ahlakından etkilenip Müslüman olanların dışında İslam'ı seçmelerinde en büyük etki Kur'ân'ın olmuştur. Ebu Zer el-Ğıfârî, Cubeyr b. Mut'im gibi bazı ashabın Müslümanlığı seçmesinde Kur'ân ayetleri büyük rol oynamıştır. Nitekim Ömer b. Hattab Allah Resulünü öldürmeye giderken eniştesi Habbâb ve kardeşi Fatıma binti Hattab'ın Müslüman olduğunu işittiğinde yolunu onlara doğru değiştirmiş ve evlerinde okunan Tâ-Hâ suresinin etkisinde kalarak "ماكرم واحسن" *"bu ne güzel, ne asil sözdür!"* diyerek hayretini ifade etmiş ve Allah Resulü'nün yanına giderek Müslümanlığını ikrar etmişti (İbn Hişam, ts, 1: 257-258). Müsteşrik R.L.Blachere Kur'ân'ın bütün edebî metinlerin üstünde muhteşem edebî ve zarif bir kelim olduğunu, başta bu dine kaba bir şekilde karşı koyan Ömer'i İslam'ın en büyük savunucusu haline getirdiğini söylemiş. Bu surelerde tekrarlanan ayetlerin bir dinamizmi, parlaklığı ve yüceliği olduğunu fasih ve belîğ bütün insanların sözlerini geride bıraktığını ifade etmiştir (Halil, 1992, 52; Çiçek, ts, 46).

Blachere gibi bazı müsteşrikler Kur'ân'ın yüceliğine erişilmez bir söz olduğunu, insanı derinden etkilediğini dile getirmişlerdir. Arthur J. Arberry, Kur'ân'ın, taklit edilemez bir senfoni olduğunu, Pickthall (Piktal) ise, zengin ritme sahip Kur'ân ifadelerinin, insana gözyaşı döktürdüğünü ve onu kendisinden geçirdiğini ifade etmişlerdir (Boullata, 1988, 156). Hirsfeld, Kur'ân'ın haiz olduğu ikna kuvveti, belâgatı ve inşaaı yönüyle seviyesine erişilmeyen bir kitap olarak nitelmiş (Doğrul, 1947, Mukaddime, 63), A. Guillaume (A. Giyom) de, Arabistanda yaşayan Hıristiyan Arapların Kur'ân dilinin güzelliğinin derin tesirini hissettiklerini beyan etmiştir (Cerrahoğlu, 1979, 47).

Bütün bu intibalardan anlaşılan Kur'ân'ın mevzun yani şiirsel ancak şiirden farklı ve insan üzerinde derin tesir bırakan bir söz ve üslûbu vardır. O halde Kur'ân'da ne sır vardı ki işitenleri bu derece etkiliyordu? Es Sekkaki'nin (Ö. 626/1229)

يدرك و لا يمكن وصفه كاستقامة الوزن والملاحة تدرک و لا يمكن وصفها

Kur'ân i'câzını, estetik ve güzellik gibi idrak edilir fakat tarif edilmez olduğunu ifade etmesi, bu bağlamda yerinde bir tarif olarak kabul etmek lazımdır (ez-Zerkeşi, 1971, 176; Suyutî, 1987, 2: 1210). Her ne kadar Müslüman alimlerin yaptıkları gibi Kur'ân kelamının güzelliğinin bazı unsurlarına belâgat kitaplarında temas edilmiş olsa da tamamen onun bu güzelliğini tahdit etmek zor gibi görülmektedir. Çünkü Kur'ân kelamının güzelliğini belâgat kurallarıyla izah etmek onun kelamını beşerileştirmektedir.

Şah Veliyullah ed-Dehlevî'nin (Ö:1176/ 1762) (ed-Dehlevî, 1987, 101) "*Araplar Kaside, Hutbe, Risale (Mektup) ve Muhavere'de mahir olup birbirleriyle bu hususlarda yarışıyorlardı. Bu dört sınıfın dışındaki bir şeyi bilmiyorlardı. Bunların haricinde bir şeyi icat etmeye güçleri yoktu. Ümmî olan bir peygamberin (sav) kendi üsluplarının dışında başka yeni bir üslubu icat etmesi yalnız başına bir i'câzdır*" demesi yerindedir. Ümmî olan bir peygamberin ediplerin sergisinde oturabilecek liyakati, yeteneği ortaya koyabilmesi bile bir başarı olmaktadır. Kaldı ki Kur'ân en büyük ediplere bile parmak ısirtmiştir.

Kur'ân'da tek bir harfin bile kendi bulunduğu yerde mucizevi bir yerleşkesi vardır demek çok iddialı bir laf değildir. Harf, içinde bulunduğu kelimeyi, kelime de ayeti veya birçok ayeti perçinlemektedir. Bu durum Kur'ân'ın beşer takatini aşan ebedi mucizesini ortaya koymaktadır. Bu, Allah'ın canlı varlıkların vücutlarında her bir hücrenin bedenle bir çok münasebeti olması gibi bir fenomen arz etmektedir. Bundan dolayı Kurtubî (Kurtubî, 1988, 1:53), "*Araplardan hiç bir kimsenin yapamayacağı bir üslupta, hatta herkesin itiraf edeceği bir tarzda herbir kelime ve harfi yerli yerine yerleştirmesiyle Arap dilinde bir tasarruf ortaya koymasını*" Kur'ân'ın bir i'câz veçhesi olarak kabul etmiştir.

Bir iddiayı ispat etmenin en güzel yolu örnek göstermek olduğuna göre bu konuda bir kaç örnek vermek zarurietini bulunmaktadır. Kur'ân kâfirlerin Cehenneme sevk edildiklerini hikâye ederken şöyle demektedir:

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُوهَا فَتَحَتْ أَبْوَابُهَا ...

Ayette cehennemliklerin cehenneme vardıklarındaki durumu tasvir ederken *فَتَحَتْ أَبْوَابُهَا* ifadesini kullanmaktadır. Hâlbuki cennetliklerin sevk edildiklerini hikâye ederken ise

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَىٰ الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُوهَا وَفَتِحَتْ أَبْوَابُهَا ...

demekte ve aynı ifade formuyla ancak sadece *وَفَتِحَتْ* ifadesine / *vav* ilave ederek *وَفَتِحَتْ* şeklinde bunu ifade etmektedir. Vavla birlikte olan bu kullanım hal cümlesi olacağı için cennetlikler cennete vardıklarında onun kapılarını açık bir şekilde bulacaklarını anlıyoruz. Bununla da kâfirlerin kapılara gelip zillet içerisinde bekleyişlerini, cennet ehlinin ise kapılara geldiklerinde cennet kapılarının kendileri için sonuna kadar açık ve onurlu misafirler gibi bu kapılarda karşılandıklarını, bekleme sıkıntısını çekmediklerini ortaya koymaktadır. Nitekim peşine gelen ayette cennet bekçisinin, "*Selam size güzel insanlar buyrun ebedi yurdunuz olan cennetlere*" demesi bir şölen yerini ve saygıyla misafir ağırlayan garsonlarını, cehennem bekçisinin ise içlerinden bu güne karşılaçakları anlatan resullerin

gelmedi mi? diye sorup “*haydi ebedi kalmak üzere girin cehenneme!*” diye söylemesi bir zindanı ve zindancı başının mahkumları azarlamasını anımsatmaktadır. İfadelerin böyle bir arkaplanı harekete getirmesi, terğib ve terhîb açısından hayli etkin olduğunu kabul etmek lazımdır. Kur’ân cennetliklerle ilgili cümle içinde bu şekildeki “*Vav*”ı kullanmakla hele günümüzde daha da geniş çağrışıma, ufka tekabül eden bir bilinçaltını harekete getirmesi tefsire geniş alan açacağı ve bu hususta çok şey söylemeye zemin hazırlayacağı şüphesizdir.

Zamahşerî (Zamahşerî, 1987, 2: 283) şu ayetteki
 إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَاةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ
 وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ
 فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

kendilerine sadaka verilecek kişilerden ilk dört sınıf ifade edilirken birlikte kullanılan *ل* / *Lâm*’dan son dört sınıf ifade edilirken *فِي* / *Fî* ye neden dönüldüğü hususunda şöyle demektedir. *Fî* zarf olduğundan kapsayıcılık ifade eder (Çünkü bir şeyin içinde demek o şeyin içinde bulunduğu diğer şey tarafından sarılmış olduğunu ifade eder). Bundan dolayı *Fî* ile birlikte ifade edilen son dört zümrenin kendilerinden önce dile getirilen kişilerden daha fazla sadakaya muhtaç olduklarını ifade eder. Çünkü boyunduruk altında olanlar bu sadakayla esaretten, borçlular borçtan kurtulur. Gaziler ve hac yolunda mahsur kalanlar da hem fakir kalmış hemde ibadet fiilini işliyorlar. Aynı şekilde yolda kalanlar da hem fakir kalmış hem de ev ve mallarından ayrı düşmüşlerdir. *Fî*’nin son iki ifade de, *yani Allah yolunda olanlar ve yolda kalmış olanlarda* tekrarı da bunların daha fazla fakir olan bu zümre içinde en fakir olanlar olduklarını ve bunların boyunduruk altında olanlardan ve borçlulardan fazla tercih edilmesini sağlamak içindir der.

Kur’ân belagatıyla ilgili yazılan eski kitaplar genellikle Kur’ân’ın bu yönü üzerinde durmuş, Kur’ân’ın çok teknik ifadeler kullandığını ve az sözle çok anlam ifade ettiği üzerinde analizde bulunmuşlardır. Mesela Rummanî (Ö. 384/994), Kur’ân’da vaki olan ibarelerin beyan çeşitlerinin en doğrusu ve en güzeli olduğunu ifade ederek bazı lügat ehli mütehasısların (filologların) zaaf olarak gösterdikleri, “**فَأَكَلَهُ** / *Kurt onu yedi*” (12/Yûsuf, 17) sözü hakkında şunu demektedir. Onlar, burada yırtıcı olan hayvanların avlanmasında edebi (fasih) bir ifade olarak “*iftiras / avlanma*”nın kullanılmasının daha uygun olacağını söylemektedirler. Örneğin, “*İfteresehu’z’ibu / Yırtıcı onu avladı*”. Ancak iftirasın aslı “*Boyundan boğmaktır*”. Nitekim yırtıcıların hepsi böyle avlanırlar. Fakat buna rağmen Kurân’da “*ekl / yeme*” ifadesini kullananlar (yani Yûsuf’un kardeşleri), kurtun Yûsufu yiyip, ondan geriye bir şey bırakmadığını söylemek istiyorlar. Çünkü

onlar, babalarının söylediklerinin doğruluğuna delil olmak üzere Yusuf'tan arta kalan bir şeyleri isteyeceğinden korkuyorlar. Bundan dolayı "ekl / yeme" ifadesini kullanıyorlar ki kurdun Yûsuf'u tamamen yediğini ve artan bir şey bırakmadığı anlamını ön plana çıkartsınlar ve böylece babalarının kendilerinden bu konuda delil sadedinde bir şey istemesi durumunda mazur olduklarını ortaya koysunlar. Hâlbuki "İftiras" ifadesi bu anlamı vermiyor. Çünkü iftiras bir şeyi boğup güydesini geride bırakmayı ifade ettiğinden dolayı bu anlam sadece **فَأَكَلَهُ الذَّنْبُ** / Kurt onu yedi" ifadesinde vardır. Kaldı ki "Ekl" ifadesi kurt ve benzeri yırtıcı hayvanların avlanmasında daha da fazla kullanılmaktadır. Örneğin, Araplar,

اكل الذنب الشاة فما ترك منها تامورا

"Kurt koyunu ekl etti (yedi) ondan geriye bir şey brakmadı," derler. Bu realiteden dolayı Allah Resulü (sav) Ebu Leheb'in oğlu Utbe'yi (veya Uteybe'yi) dine davet ettiğinde (onun istihza etmesi üzerine), "Allah'ım köpeklerinden bir köpeği onun üzerine musallat et" diyerek bedduada bulunmuştur. Nihayet Utbe ticaret için bir grup insanla birlikte Şam'a giderken kabile bir yerde mola verdi. Ansızın bir aslan görüldü ve Utbe aslanla gözgöze gelince, "bu yırtıcı beni yiyecek" dedi. Bunu darken de ifadesinde "ekl" i kullandı ve gece olunca da ağaçların arasında gizlenen aslan sıçrayıp Utbe'nin üzerine çullanmış ve başını koparmıştır (Hattabî, ts, 41-42).

Kur'ân'daki ifadelerin bu şekilde teknik bir düzeyde kullanılması eskiler için Kur'ân'ın icazını ispat etmede hayli büyük bir malzeme oluşturmuş ve Kur'ân belagatıyla ilgili eserlerin ana teması Kur'ân'ın ifade tekniği, yani belagatı olmuştur.

2- Kur'ân'ın çok boyutlu dil kullanması ve iç insicamı:

Geleneksel olarak Kur'ân i'câzı üzerinde eser yazarlar makalenin başlarında ifade ettiğimiz gibi genellikle tikel olarak ayetlerin üzerinde durmuş, az sözden çok mana çıkarma yönüne gitmiş, ayetlerin Kur'ân'ın bütünselliğindeki konumuna, diğer ayetlerle ilişkisine bakmamışlardır. Hâlbuki ayetler Kur'ân bütünlüğü içerisindeki konumuna, birbirleri ile olan bağlantılarına bakılsa Kur'ân'ın i'câzdaki heybeti daha fazla ortaya çıkacağından şüphe yoktur. Nitekim Subhi Salih (Salih, ts, 313) de Mebâhis'de bu durumu vurgulayarak şöyle söylemektedir: "Kur'ân i'câzı konusunda ülemanın tasvir ve tabirde eşsiz Kur'ân üslubunun belagat yönlerinde İslamî yaşamda önemli konular tespit etmeleri yerindedir. Gerçekten ülema kapsamlı bir şekilde ilham verici ve teşekküre layık gayret ortaya koymuş, yorucu çalışmalar ifa etmişlerdir. Ancak onlar tikel olarak Kur'ân naslarını ele almış, onları Kur'ân'ın bütünselliğinden

tamamen koparmışlardır. Bunları sadece lafız ve anlam problemi etrafında bitmeyen kelamî münakaşalarla, güzelliğinin özelliğini yok eden cüzî ve analizci bir yaklaşımla ele almışlardır. Kelamî münakaşalar, onların nasları zevketme, belagat ve i'câz yerlerini algılamaya melekelerini ifsat etmiştir.”

Şimdi biz bu eksiklik ve kısır döngüye karşı Kur'ân'ın çok boyutlu dil kullanmasını ve bunun Kur'ân bütünlüğündeki konumunu görmeye çalışacağız. Birinci ayetimiz şu olsun:

وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Allah, dilediğine hesapsız rızık verir" (2/Bakara, 212, 3/Âl-i İmran, 37) ayeti,

1-Determinizmi reddedip Allah'ın iradesinin kâinata hâkim olduğunu ifade ediyor: Yeşâ'u (İstenç) ifadesi bunu ifade etmektedir. Nitekim irade ifadesi aynı şekilde İngiliz dilinde istenç anlamında "Will" ile ifade edilmektedir. Bunu destekleyen de "Rabbin dilediğini yapandır" (Hûd, 11/107) ayetidir.

2-Rızıkın Allah elinde olduğunu ifade eder: Bunu destekleyen ayet de "Sen, mülkü dilediğine verir ve mülkü dilediğinden alırsın" (Âl-i İmrân, 3/ 26)

3-Zenginlere, malın (zekât, sadaka gibi) hukukunu yerine getirmeleri hususunda bir uyarıyı içerir; Çünkü mala sahip olmak Allah'ın iradesinin bir sonucu ise bu, gerekli sorumluluklarını yerine getirmedikleri takdirde her an malın zenginlerin ellerinden alınabileceği imasını da içerir. Bunun delili de Kalem süresinde (68: 17-33) zekâtını vermeyen bahçe sahibinin sabah erkenden varınca bahçesinin kül olduğunu görmesidir. Kur'ân hikâyeleri prototype (kıyasî örnek) olduğuna göre malın hakkını vermeyen herkes aynı akibete uğrayabilir, onun için de Kur'ân'ın bu uyarısı sürmektedir.

4-Fakirlere ümit ilka eder. Çünkü mademki rızık Allah'ın elinde ise her an Allah fakirlere bir rızık kapısı açabilir. Bunun delili de yine Allah'ın "Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin" (Âl-i İmrân, 3/ 26) ayetidir.

5- "Hesapsız" ifadesinden, Talak suresindeki "Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış (yolu) yaratır ve onu hesap etmediği yerlerden rızıklandırır." (65/Talak, 2-3) ifadesinde dile getirildiği gibi hesap etmediği yerlerden kişiye rızıkları gönderebilir anlamını içerir.

6-"Hesapsız" ifadesinden Allah insana rızık vermeyi takdir edince bunun matematik hesabını alt-üst edebilecek bir boyutta olabileceğini de ifade eder.

Aynı şekilde ashab-ı meymene ve ashab-ı meşemeden sonra sabıklardan bahseden Vâkiâ 10-11 ayetlerindeki şu ifadelere bakalım:

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ

“(Hayırlada) önde olanlar; (Rablerine de) yakın olanlardır”

1. *Ayet, imanda önde olanların Allah’a yakınlıkta da önde olduğunu ifade eder:* Nitekim Kur’ân’da, “Muhacir ve ensardan sabıklar (ilkler) ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur; onlar da O’ndan razıdırlar. Onlara, sonsuza kadar içlerinde kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur” (Tevbe, 9/100) denilmiştir. Buna göre İslam’ın ilk dönemlerinde iman eden muhacirler ile Şecer-i Rıdvan altında Allah Resulüne (sav) iman eden Ensardan (Bey’atu’r-Rıdvan) ashabının derecesine sabıklar (ilkler) olduklarından kimse ulaşamaz. Aşere-i Mübeşşerenin tamamı ilk Müslüman olan muhacirlerdendir. Allah Ensardan ilk iman edenlerle ilgili olarak da “Ant olsun ki o ağacın altında sana biat eden müminlerden Allah razı olmuştur...” (Fetih, 48/18) demiştir. Bunları Ashabı Bedr takip eder. Bunları da Bedir harbinden sonra iman eden diğer Ashab takip eder. Yine sonraki Müslümanlar her ne kadar büyük hayır sahibi olsalar da ilk iman eden kuşak olduklarından ashabın derecesine kimse ulaşamaz. Ashabı da Tabiîler takip eder. Tabiîleri de Tebbe-i Tabiîler takip eder. Nitekim Allah Resulü (sav) şöyle demiştir: “İnsanların en hayırlıları benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir.”⁴

Eski dinlerde de durum aynıdır. Mesela Hz. Musâ’ya iman eden ve Fravun’la pençeleşerek Kızıldenizi geçip çölde Musâ ile beraber olan Ashabı Tîh’in derecesine kimse ulaşamaz. Yine Hz. İsa’ya iman eden ve ilk müslümanlardan Havarilerin derecesine de sonradan iman edenlerden hiçbir kimse ulaşamaz.

2. *Ayet, sabıkların yüceliklerine vurgu yapar:* Çünkü önceki “Mâ ashabü’l-Meymene” ifadesi “Ashab-ı Meymeneye” haber olduğu gibi ikinci “Sabıkûn” ifadesi de bu birinci “Sabıkûn” ifadesinin haberi olur. Bu durumda kendisinden önceki “O ashab-ı yemin ama ne ashab-ı yemin” ifadesinde olduğu gibi bir istifhamî taaccübdür. Yani bu sabıklar öyle sabıklardır ki, sabık ifadesinden başka hiçbir niteleme onları niteleyemez, hiçbir beşeri ıstılah onların halini anlatmaya kâfi gelemeyiz, demektir.

3. *Te’kid ifade eder:* Aynı zamanda ikinci “Sabık” ifadesi birinci “Sabık” ifadesinin te’kidi de olur. Bu durum da anlam “o sabıklar ama ne sabıklardır” şeklinde kinayeli bir teaccübî (yani buradaki

⁴ Buharî, Rikâk , 7, 7:173; Tirmizî, Fiten 45 (2222); 4:501.

kineye bu ifade dışında onların bu durumu ifade edecek başka bir tabirin bulunmaması yüzündendir) şeklinde bir anlatım olur. Bunu diğer taaccübden ayıran şey, bunun bir vasfî niteleme yollu bir teaccüb olması, diğerinin ise bu vasfın anlatılamayacağını ifade eden bir teaccübdür. Yani bu sabıkların halleri öyle bir haldir ki üstünlük ve yüceliğin en uç noktasıdır. Öyle ki bunların hallerini anlatan birisi “*sabık*” ifadesinden başka onların vasfını niteleyecek daha üstün ve meramı anlatan başka bir kelime bulamaz, demektir (İbn Âşur, ts, 27: 287-291).

4. “*Sabık*”ın müteallıkının hafzedilmesi de (yani falan alanda ilerde olanlar demeyip ifadeyi mutlak bırakacak şekilde kullanmak) iki anlam içindir.

a. *Bu vasfî onlara lakap yapmak amaçlıdır.* Ebu Leheb ifadesinde olduğu gibi kim İslam’ın aleyhinde Ebu Leheb gibi ateşli çalışırsa (Ebu Leheb bir vasfî lakab olduğu için ve vasıflar da o vasfî taşıyan herkesi nitelediği gibi) o da bir Ebu Leheb olur. Bunun gibi *sabık* lakabına konu olan şahısların hepsi bu lakabın kapsamına girer ve kendisi de *sabık* olarak nitelenir.

b. *Umum içindir: Sabıkûnlar iyilerin yarıştığı her alanda önde olanları nitelediğine göre de bunda iki anlam vardır:*

b.1. *Ayet, amelde önde olanların yani iyilikte çığır açanların Allah’a daha yakın olduğunu ifade eder:* Buna göre ayet bir iyilikte çığır açan, öncü olanlar, o iyilikte onlara imrenip peşinde gidenlerden derece bakımından daha üstün olduğunu ortaya koyar. Nitekim Allah Reslünün (sav), “*Kim İslam’da iyi bir çığır açarsa açtığı çığırın ecri ve kendisinden sonra, onunla (o çığır) amel edenlerin ecirleri, sevaplarından hiçbir şey eksilmeden ona yazılır. Kim de İslam’da kötü bir çığır açarsa, açtığı çığırın günahı ve kendisinden sonra onunla amel edenlerin günahları, günahlarından birşey eksilmeden ona yazılır*” demiştir (Müslim, İlim, 15; Zekat,69; Tirmizî, İlim, 15). Buna göre iyilik yolunda ilk çığır açanların, ona imrenip de o iyiliği yapanlardan daha önde oldukları ve ayrıca kendi peşlerinde gidenlerin yaptıklarından da onlara bir payın oldu anlaşılmaktadır.

b.2. *Ayet, iyiliklerde ön-ayak olanların Allah’a daha yakın olduğunu ifade eder:* Örneğin bir köyde iki ailenin arası yoksa birisi kalkıp o iki aileyi barıştırmak için köyün saygıdeğer insalarını toplarsa o bu insanlar arasında barışmaya ön-ayak olduğundan Kur’ân’ın bu ifadesine göre *sabık* olur ve onun hayrına ve derecesine diğerler ulaşamaz. Nitekim Kur’ân’da “*Kim güzel bir (işe) destek olursa, onun da o işten bir payı olur. Kim de kötü bir (işe) destek olursa, onun da o işten bir payı olur. Allah her şeyi gözetip karşılığını verir*”(Nisâ, 4/85) denilmektedir. Bir hadiste Allah Resulü de “*Kim bir iyiliğe (hüdaya)*

çağırırsa ona tabi olanın iyiliğinden bir benzeri onlardan herhangi bir şey eksilmeksizin ona da yazılır Kim bir kötülüğe çağırırsa ona tabi olanın günahının bir benzeri onlardan herhangi bir şey eksilmeksizin ona da yazılır” demiştir.⁵

5. Etimolojik Mübalagayı ifade eder: Kelimenin kökü “Sabk” den geldiğine göre ayrıca ifadede etimolojik bir mübalağa daha vardır: O da bu sığata sahip olanların iyilik yolunda gidenlerin arzuladıkları makamların en yücesindeki bir makama ulaşacaklarını ifade eder (İbn Aşur, ts, 27: 287-291).

6. Süper Latife (En Üstün) anlamını ifade eder: İkinci *sabikûn* ifadesindeki mübalağa Arapçada olmayan bir kipi yani süper latife gibi bir formu, “Allahu Ekber”de olduğu gibi Allah daha büyüktür şeklinde comparative (kıyas) değil de “Allah en büyüktür” şeklindeki bir mübalağayı ifade eder. Zira *Sabikûn*, “Mâ ashabü’l-meymene”deki” ifadeden daha üstün bir mübalağalıdır. “Mâ Ashabü’l-Meymene”deki anlam bu lafız dışındaki başka kelimelerle ifade edilirken buradaki “*Sabikûn*” ifadesindeki mübalağayı ise bu ifadeden başka bir kelime tabir edemez. Yani ifade ettiğimiz gibi bu süper latife şeklinde bir form olur.

Şimdi de Kur’ân’daki çok boyutlu zamir kullanımına bakalım.

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَّذْكُوراً

“İnsan üzerinden uzun bir süre geçti o anılmaya değer değildi”
(İnsan, 76/1)

Ayette “o anılmaya değer değildi”, cümlesi hem *İnsan*’dan hal, hem de *Hiyn*’(zaman)ın sıfat cümlesi olur. Bunu, *İnsan*’dan hal cümlesi olarak kabul ettiğimiz takdirde cümledeki müstetir (gizli) “*Hüve / O*” zamiri “*İnsan*” ifadesine gider. Böyle kabul ettiğimiz takdirde “*And olsun ki, biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık*”(Mü’minûn, 23/12) ayeti gereğince insanın henüz bu zaman diliminde insan denilecek mertebede bir varlık olmadığını, ancak varlık olma yolunda tabiatın süzülen ve değeri camit varlıklar seviyesinde herhangi bir kıymet-i harbiyesi olmayan bir varlık olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Kur’ân’da insan için iki farklı ifadenin kullanılmasının nedenini anlıyor ve bu aşamaya toprağın yüzeyinden yaratıldığı için onun beşer olma aşamasıdır, diyoruz. İnsan ise, kendisini fark eden yani “*Ene / Ben*”i olan sorumlu varlığı ifade etmektedir. Böylece beşerin insan olma vasfını, emaneti yüklenme liyakatını ancak ruh “*Ene*” ile kazandığını anlıyoruz. Nitekim insan yaratılışı ile ilgili “*O ki yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya bir çamurdan başladı. Sonra onun neslini öz bayağı bir*

⁵ Müslim, *İlm* 16 (2674), 3: 2060; Tirmizî, *İlm* 15 (2674), 4: 43.

sudan yarattı. Sonra onu şekillendirip ona ruhunu üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar da az şükrediyorsunuz”(Secde, 32/7-9) ayetinde olduğu gibi iltifat üslubuna baktığımız zaman ona ruh üfürülmeden önceki ifadelerde gıyab sığısı (üçüncü tekil) ruh üfürüldükten sonra muhatap zamirinin kullanılması insanın, insan olma değerini ancak ruh'a, "Ene" ye sahip olmakla kazanacak olduğunu anlamaktayız.

Eğer "o anılmaya değer değildi" cümlesini *Hıyn'ın* (zamanın) sıfat cümlesi olarak kabul edersek, o zaman cümledeki müstetir (gizli) "Hüve / O" zamiri "Hıyn (Zaman)"a gider ve anlam, "Ene" sahibi insandan önce evrende geçen zamanın hiç bir önemi yoktu, insan doğduktan sonra zaman değer, varlık anlam kazandı şeklinde olur ve bir nevi insandan önce zamanın değersiz, kainatın anlamsız olduğu ifade eder. Çünkü kâinatı ve zamanı takdir, hem zamana değer veren hem de kâinata anlam yükleyen "Ene" sahibi insanla mümkün olmuştur. İnsan var olmakla Allah'ın yarattığı sanatı takdir ve tebci ederek "Mâşaallah!, Bârekallah!" diyerek evrene takdirkar bakışlarla bakmış, Allah'ın muhteşem sanatını takdir etmiş, zamanın değerini anlamıştır. Özellikle ayette zamirin merciinin böyle müphem bırakılmasıyla onun her iki ifadeye gitmesini sağlamak ve bütün bu anlam boyutlarına zihnin meyiletmesini temin etmek için olduğunu anlıyoruz.

3-Kur'ân'ın fonetik (Nazmının) i'cazı:

Kur'ân'ın ses ahengini çok hassas bir şekilde seçtiği, ifadelerini anlamını çağrıştıracak kipte kullandığı bir gerçektir. Bunun en bariz misali Kıyamet olayı ve cennetteki müminlerin hallerini anlatan paragraflardır. İssa Boullata (Boullata, 1988, 154), Kur'ân'da dile getirilen olay ve olguların içeriklerine uygun bir ses ahengini ortaya koyduğunu, Kıyamet olayı anlatılırken kalkale ve safır (ıslık) sıfatlı harfler gibi vurgulu ve tiz sesler, bir kaosun yaşandığını kişiye hissettirdiğini ifade etmektedir. Hâlbuki Kur'ân'da *terğib* bağlamında cennette verilecek olan ruhanî ve cismanî nimetlerin anlatımında insanı dinginliğe sevk eden bir üslubun anlatıma hâkim olduğu anlaşılır. Bu bağlamda cennette müminlerin eşleriyle birlikte mutluluk ve güzel bir yaşam içerisinde sonsuza kadar yaşayacaklarını anlatan ve bu yaşantıdan bazı pasajlar sunan ifadelerde insanı cezbeden ve transa (trance)/ vecde getiren bir ses ahengi hemen fark edilir.

Ancak Kur'ân ifadelerinin bu yönü, fonetiği tefsirlerde genellikle ihmal edilmiştir. Hâlbuki "Kur'ân" ifadesinin kendisi "Ğufrân" vezninde okumak anlamında قرأ / K-R-E den alınmış, fakat okunan şey anlamında kullanılan mehmûz bir mastar olup ezberden okumak

anlamındadır. Çünkü okuma-yazması olmayan Peygambere “oku” emrini elbette ezberden okumak anlamında anlamak lazımdır. Dolayısıyla okumanın tabii seyrine kendisini kaptıran bir karinin okumasında Kur’ân’ın bu etkisi bariz bir şekilde görülür: Cübeyr b. Mut’im’in bir anlık *Tûr* süresini işitmesi ve ondaki vurgular sebebiyle hidâyeti seçmesi Kur’ân’ın bu husustaki etkisinin delillerindedir.⁶ Utbe b. Rebiâ makalenin baş kısımlarında dile getirdiğimiz sözleri ona söyleten Hâ-Mîm ile başlayan Fussilet suresin başından Âd ve Semûd’un başına gelen felaketleri dile getiren 13. ayete kadar olan ayetler grubu olmuştur (Kurtubî, 1987, 1:52).

Zaten kendilerini derinden etkilediği, tatlılığına kapıldıklarından dolayı müşrikler gizliden gelip Kur’ân’ı dinliyorlardı. O güne kadar şahit olmadıkları Kur’ân ahengi, Arapların kulaklarına en güzel nağmeler şeklinde geliyor, gönül ve fikirlerinde parlak bir meşale gibi parlıyordu.

Habeşistan’a hicret eden Müslüman kafilesinin sözcüsü Cafer b. Ebu Talib’den Meryem süresini işittikleri zaman Habeş kralı Necaşî ve yanındaki rahipler Kur’ân ifadelerinin saflığını gökler gibi duru ve berrak, nur gibi etkileyici sözler olarak nitelendiriyordu (Rehnuma, h.1376, 369).

Kur’ân i’câzının en büyük yönlerinden birisi bize göre onun bu yönü yani fonetiğidir. Hud, 13. ayetin ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla Kur’ân’ın meydan okuduğu hususun özellikle bu yönü yani fonetek i’cazı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü “*Müftereyât / uydurma*” ifadesinden anlaşılan şey, uyduruk da olsa Kur’an derecesinde etki bırakan bir ifadeyi icat etme hususunda meydan okumayı ima eder. Elbette Kur’ân’ın, işitenler üzerinde etkili olan fonetiğinin rolü göz ardı edilemez. Bir iddianın en iyi ispatının örnek olduğunu daha önce de söylemiştik.

Gerçekten Arap dili bir yana, bütün dilleri baştan aşağı ararsanız Kur’ân’ın cehennemliklerin içeceklerinden bahsederken,

وَيَسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ

ayetinde dile getirilen “*yetecerra’ahu*” (içerler) ifadesinden daha güzel ve etkili, içilen irinin tiksinti veren bir içecek olduğunu ifadeye yansıtan başka bir ifadeyi bulamazsınız. Tam bir istifra sesi!..Aynı

⁶Cübeyr b. Mut’im şöyle anlatmaktadır: “*Bedir esirlerini fidye mukabili kurtarmak için görüşmeye (Medineye) gelmiştim. İkindiden sonra vardım. Yorgun olduğum için Mescid-i Şerif’de uzanıp yattım. Derken akşam namazı kılındı. Resulullah (sav)’ın Tûr Suresi’ni okuduğunu işitince korku içinde kaldım. Sanki kalbim duracak gibi oldu, hemen azap incek diye zannettim Mescid’den çıkıncaya kadar Kur’ân’ı dinledim. İslâm muhabbetinin kalbime ilk girdiği gün odur.*” Geniş bilgi için bkz: Nizameddin, Hasan b. Muhammed (en-Nisaburî, 1996, 6: 194; Ebu Hayyan, 1983, 8:147)

şekilde cehennemliklerin cehenneme itilicekleri

يَوْمَ يُدْعُونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاً

“Yevme yuda‘ûne’ ilâ nâr-i cehenneme da‘â” şeklinde ifade edilirken çıkan ‘ah ‘ah sesinden daha güzel ve etkili iteklemeyi çağrıştıran bir ifadeyi bulamazsınız. Yine Kur’ân’ın

وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأْتَمَّا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ

ifadesiyle inşaşsız bir insanın ruhsal halini, göğe yükseliyormuşçasına kalbinin sıkıştığı şeklinde tasvir ederken darlık kelimesi olan *Dayk*’ı sıfat-ı müşebbehe kipine sokarak *Dayyiken* şeklindeki telaffuzuyla dilin ağız boşluğunda yayılmasını sağlayarak kalbin göğüs boşluğunda sıkışması gibi dişleri kuvvetle tazyik ederek göğüs darlığını, onu çağrıştıracak şekilde telaffuza sığdırmaya çalıştığını hissederiz. Yine Kıyametteki hesap sahnesini dile geiren,

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤُوا كِتَابِيَهٗ أَنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهٗ

“Kitabı sağından verilen: ‘Alın kitabımı okuyun’ der. Çünkü ben hesabımla (bu şekilde) karşılaşacağımı sezmiştim,” (Hâkka, 69/ 19-20) ayetleri bu tarzdır. Hâkka suresinin başından beri bütün âyetlerin bitimi “ta” ile olmasına rağmen sadece “Kitabı sağından verilen: Alın kitabımı okuyun / Zaten ben hesabımla (bu şekilde) karşılaşacağımı sezmiştim ” (69/Hâkka, 19-24) anlamında olan “Feemmâ men utiye kitabehu biyeminihi, feyekûlu hâumukreu kitabiyeh / Innî zanentu enni mülâkin hisâbiyeh” şeklinde bu iki âyet “hâ-i sekte” ile bitmekte ve okunurken “**heh**” sesi çıkarılmaktadır. Halbuki bu kişinin hesaptan kurtulup da cennete girip nimetlere kavuştuktan sonraki hayatı hikaye edilirken de “fehüve fî işetin râdiyetin-Fî cennetin âliyetin-Kutûfuhâ dâniyetün...” şeklinde ayetlerin bitimi yine “tâ” ya dönmektedir. Bu şekilde hesabı anlatan âyetlerin “**heh- heh**” şeklinde ha-i sekte ile bitmesi, zor işler esnasında insanın çıkardığı doğal sesi ifadeye yansıtmakta ve kurtuluşa eren cennet ehlinin dahi kıyamette çetin bir hesaptan çıkmış da alında şıpır şıpır terler aka aka “Alın kitabımı okuyun / Zaten ben hesabımla (bu şekilde) karşılaşacağımı sezmiştim” şeklinde sevincini ifade ederken her bir ifadenin arasında nefes almak zorunda kaldığı ve “**heh... heh...**” şeklinde nefes nefese bu ifadeleri dile getirdiğini muhataba hissettirmektedir. Bu da, hasseten katkısı olsun diye Kur’ân’ın anlamı çağrıştıracak fonetiği kasıtlı kullandığını ortaya koymaktadır. O halde bu durum Kur’ândaki sektelerin (duruşların) dahi Kur’ân i’cazına katkısının olduğunu göstermektedir. Nitekim temas ettiğimiz gibi Kur’ân ifadesinin sesli okumanın / kıraat etmenin mastarı olduğunu ve bundan dolayı Kur’ân’ın heybetini, sesli okunurken ortaya koyduğunu unutmamak lazımdır.

Nitekim Kur'ân Hz. Musâ'nın annesinin oğlunu Firavun'un öldürme korkusundan bir sepet içerisinde nehre bırakmasını hikaye ederken,

أَنْ أَقْدُ فِيهِ فِي التَّابُوتِ فَأَقْدُ فِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُنْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ

"Enikzi-fihi-fi't-tâbuti-fakzi-fihi-fi'l-yemmi-feyulkihi'l-yemmu-bissahili" ifadelerinde tek heceli kesik ifadeleri seçmesiyle, onun ruh halini ifadeye yansıtmak istediği ortadadır. Bu ifadelerden Kur'ân'ın annenin ağlama ve hıçkırık seslerini okuyucuya duyurmak istediğini anlamaktayız. Böyle bir durum münafıkların kararsızlıklarını ifade eden şu ayette de görmek mümkündür:

مُذَبِّدِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هُوَ لَا إِلَى هُوَ لَا

"Onlar küfür ile iman bocalayıp dururlar. Ne bunlara (müminlere) ne de bunlara (kâfirlere bağlanırlar)" (Nisâ, 4/143). Bu ayette dört adet medd-i munfasıl, iki adet de medd-i muttasıl vardır. Bütün bunların tek bir nefeste okunması lazımdır. Buna ilaveten her kelimenin sonunda sesin alçaltılması, sonraki kelimedede de sesin yükseltilmesi lazımdır. Bunlar yapılırken sesteki yükseliş ve düşüşler münafiğin içsel dünyasındaki, kaosları ve yaşamındaki zikzakları hissetmek mümkündür (Tetik, 2001, 305).

Yine Yecüc ve Me'cüc'ün saldırılarını engellemek gayesi ile Sed yapan Zülkarneyn'in şu ifadelerinde de aynı durum söz konusudur. Zülkarneyn, Yecüc ve Mecüc'ün geçmemesi için bir sed yaptığını ve duvarına demir döktüğünü ifade etikten sonra bir tetimme cümlesi olarak,

فَمَا اسْتَطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا

söylemekte ve ifadede seddi aşamadılar derken *İstitaat* fiilinin *Ta*'sını düşürerek (yani tahfif ederek) eksik bir harfla *Istaû* şeklinde kullanıyor; böylece kelime telaffuz edilirken duvara tırmanan birisinin doğal olarak çıkardığı *uh, uh* sesini yansıtsın. Halbuki duvarda delik delmeyi ifade ederken de aynı fiilin yani *İstitaat* fiilinin *Ta*'sını kullanarak *Mes ta tau'* şeklinde bir telaffuz tercih edilmiş ve böylece ifade anlama uygun olarak murç ile duvara delik delirken çıkan *ta (k) ta(k) / ta(k ta(k)* sesini versin.

Bu iki farklı kullanım aynı şekilde Hz. Musa ve Hızır kıssasında kullanılmaktadır. Soru sormama hususunda Hz. Musa'dan sözlü teminat olarak arkadaşlık teklifini kabul eden Hızır'ın her seferinde *İstitaat* fiilinin nefy-i istikbal formuyla "*Len tastati'a* ile "*Sen benimle beraber bulunmaya sabredemezsin*" demesine ve Hz. Musa'nın da her seferinde ben sana soru sormam demesine rağmen yine de Hızır'a soru sorması meyanında kullanılmaktadır. Son seferinde verdiği teminata rağmen Musa yine soru sorunca, Hızır, kızarak "*Ben sana dememişmiydin sen benimle bulunmağa sabredemezsin?*" derken

istitaat fiilinden *Ta* düşerek *`Lem tasd`i* şekliyle kullanılmaktadır. Sanki Kur'ân'ın Hz. Hızır'ın Musâ peygamberin çok soru sormasına olan kızgınlığını ifadeye yansıtma istediğini ve kızan adamın kızgınlıktan dolayı harfleri şaşırması ve eksik telaffuzu gibi burada da Hz. Hızır'ın *Tâ* harfini yutarak bu kelimeyi telaffuz ettiğini nazara vermeye çalışıyor. Nasıl Kur'ân, "*Felemmâ sekate'l-Ğadabu an Musâ / Vaktaki Mus'â dan Gadab susunca*" ifadesinde gadaba fâilîyet verirken Gadabın insan muhakemesini esir alıp düşünceyi işlevsiz bırakacağını ima ederken burada da ifadeyi bu şekilde eksik bırakmakla kızgınlığın dilde sekteye neden olduğunu nazara vermeye çalışıyor.

Yine Kur'ân'ın bilinçli bir şekilde fonetiği kullandığını Yahudilerin psikolojik realitelerinden bahsederken kullandığı şu ayetteki ifadelerden müşahede edebilmekteyiz:

وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقُّ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ

Kur'ân bu ayette Yahudilerin kaplarını taştan daha katı olduğunu realitede taşlar bile çatlayıp bağrından suların çıktığını ifade etmektedir. Kur'ân, ayette tazyikle taşın çatlayıp su çıkardığını anlatırken, aynı anlamı ifade etmesine rağmen "*yenşakku*" veyahut "*yeteşakkaku*" kiplerini değil de özellikle "*yeşşek'ka'ku*" kipini kullanarak taşların çatlayışlarını, su akışının bütün şakırtısını, takırtısını duyurmaya çalışıyor. Çünkü "*yeşşek'ka'ku*" ifadesi telaffuz edilirken, "*yeşşş*" ifadesi *fışşş*, *fışşş* sesiyle suyun fişirtisini, "*ka, kû*" da, suyun tazyikiyle ayırttığı taşların üst üste düşme ve kırılma sesi olan *kart-kurt*'u vermektedir.

Yine asi milletlerin başına gelen arzî afeti nitelerken

فَاتَ اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ

şeklinde Allah'ın binalarının temelinde gelip tavanların başlarına çöktüğünü "*feharrre aleyhimüssakfu*" telaffuzuyla ifade ederken çökme esnasındaki duvarın hırıltısını (*hrrrrr* şeklinde) okuyan ve dinleyenlere işittirir. Aynı şekilde Tevbe suresindeki

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ

"*Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size 'Allah Yolunda sefere çıkın' denilince, yere çakılıp ağırlaştınız...*" (Tevbe, 9/38). Yere çakılıp ağırlaştınız ifadesi olan "*Essâûâkkaltüm*" ifadesi Kur'ân'ın en ağır kelimesidir. İfadenin aslı olan *Sakl* zaten ağırlık anlamında olup peşine telaffuz edilen medli ifade ağırlığını ikiye katlamıştır. Yani ifade telaffuzu ile Müslümanları, o kadar ağır davranan ve yerlerinden kalkmaya çalışan fakat buna güç yetiremeyip tekrar yere yığılan halsiz fertler şeklinde tasvir ediyor. Adeta haltercinin kaldırdığı ve zorlandığı bir halter gibi Müslüman nefisini kaldırmaya çalışıyor, çalışıyor fakat buna güç yetiremeyip pat diye yere düşüyor.

Görüldüğü gibi bu şekilde Kur'ân'ın anlattığı olaylarda anlatmak

istediği şeyin gerçeğini yansıtacak şekilde fonetiği kullanması gerçekten kayda değer ve i'câz boyutunda olduğunu kabul etmek lazımdır. İslam ulemasının dediği gibi "*Allah kitabından bir lafız yerinden oynatılsa, sonra onun yerine bir lafız konmaya çalışılsa bütün Arap dili baştan sona araştırılsa bile o lafızdan daha güzel bir lafız bulunamaz*" demeleri (Kurtubî, 1987, 1: 55; Hattabî, ts, 27; İbn Atiyye, 2001, 1:152) çok yerinde olan bir ifadedir.

Mustafa Sadık er-Rafiî, bazılarının fazlalık zannettikleri ve nahivcilerin de i'rabda zaîd dedikleri aşağıdaki Kur'ân ifadelerini analiz ederken şöyle demektedir:

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا

Ayetteki (أَنْ) gibi ifadeleri basiret sahibi olmayan kişilerin nahivcilerin laflarından esinlenerek metinde bir fonksiyonlarının olmadığını zannetmeleri çok hatalıdır. Böyle düşünenler bu ziyadeliklerin Kur'ân'ın çizmiş olduğu tabloda birer renk olduğunu, bunların çıkarılması halinde ifadenin güzelliği ve çekiciliğinin kaybolacağını bilmezler.

Halbuki ayette Yusuf'un gömleğini müjdecî Yakub'a getirirken *ennnn* ifadesi ikisi arasındaki (mekandaki) uzaklığı tasvir etmektedir. Ancak bize göre sanki bu, *أَنْ جَاءَ* / "*ennn câââe*" olan fasıladaki *أَنْ* / *ennn* ifadesindeki *ن* / *nun*un gunnesi *ennnn* / *innn* şeklinde hasta iniltisine daha uygundur ve gözlerinin açılma ümidiyle Hz. Yakub'un stres ve ıstırap içinde beklediğini ima etmekte, peşindeki *câââe* de müjdecinin gelmesiyle *câââe'l-beşiru* / *âââ müjdecî geldi* şeklinde bir sevinç çığlığını ifadeye yansıtmaktadır. Nitekim Arapçada birisinin gelişi, *Kadime*, *Teâle*, *Vasale* vs. şeklinde ifade edilebilmesine hatta edebi metinlerde bu gibi ifadeler daha yoğun kullanılmasına rağmen *câââe'l-Beşiru* şeklinde *câââe*'nin Kur'ân tarafından tercih edilmesinden kasdedilen şeyin müjde esnasında insanların refleks olarak ortaya koydukları *âââ* sevinç çığlığını ifadeye yansıtmak olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'ân'da zaid olduğu zannedilen her ifadenin durumu bunun gibidir. Kur'ân'da ziyadelik farz etmek veya bu anlamı çağrıştıracak bir ima ona (tenzih ederiz) bir noksanlık izafe etmektir. Kur'ân'da olan her bir harfin belagatte Kur'ân nazmını, onun delaletini veya tercihini yansıtan bir yönü vardır (Bkz. er-Rafiî, 2004; 184).

Bu konuda Kur'ân'ın diğer bir özelliği de hikâye ettiği varlık ve hayvanların doğal seslerini ifadeye yansıtmasıdır. Örneğin Hz. Musâ'nın asasının yılanı dönüştürmesini hikâye ettiğinde *فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ* / "*tehtezzu*" ifadesiyle yılanın tıslıtısını Şeytan'ın vesvesesinden bahsederken de

أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ / مَلِكِ النَّاسِ / إِلَهِ النَّاسِ / مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ / الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ / مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

"Birebbinnasi Melikinnasi İlahinnasi min Şerri'l-Vesvasi'l-Hannasi, mine'l-Cinneti ve'n-Nasi" şeklinde vesvesesindeki fısıltısını ifadeye yansıtmasıdır. Hatta yılanla ilgili ifadenin telaffuzuna bakılırsa bunun bir çingiraklı yılan olduğunu bile tahmin edebilmek mümkündür.

Aynı şekilde. Hz. Süleyman'ın mucizelerinden biri olan kuşdilini anlamasına bağlı olarak Hüdhüdün Sebe ülkesinden getirdiği haberi ona kuş sesiyle nakletmektedir:

وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ

"Ben, sana Sebe(ülkesinden), bir haberle geldim"(Bkz. Neml, 27/22),

"Min sebein, bi nebein " demesi, kuşdilinden konuşuyor gibi "bip-bip"⁷ sesini çağrıştırmaktadır. Bundan dolayı Kur'an'da ses eksiksiz bir şekilde anlatılmak istenen şeyi zihinde çağrıştırmakta ve vermek istediği mesajı ruhta pekiştirmektedir. Kur'an'da sesin titreşim ve nağmesi ile birlikte anlam için özenle seçilmesi, onun insanları hidayete erdirmedeki emsalsiz gücünü, alt edilmez otoritesini ortaya koymaktadır.

4- Kur'an'ın Gaybî İhbarları: Kur'an-ı Kerim'in önceki ümmetlerden, onların dinlerinden, eski kitapların tasdik ettiği tarzda ihbarda bulunması Kur'an'ın i'câz vecihlerinden birisi olduğundan şüphe yoktur.

"Biz, bu Kur'an'ı vahyetmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen o (Kur'an)dan önce (bunları) bilmeyenlerden idin,"(Yûsuf, 12/1-3)."(Ey Muhammed) bunlar sana vahyettiğimiz, görünmez âlemin haberlerindedir. Meryem'e hangisi kefil olacak diye kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; çekiştikleri zaman da sen yanlarında değildin,"(Âl-i İmrân, 3/44).

Zaman zaman bu konularda (geçmiş ümmetler ve şahıslarla ilgili) Ehli Kitap, Peygamberi (sav) imtihan etmek için sorular soruyorlardı, o da onlara semavî kitapların tasdik edeceği tarzda geçmiş olayları anlatıyordu(Kurtubî, 1987, 1: 53). Hatta "(Ey Muhammed!) Musâ'ya o emri verdiğimiz zaman sen (vadinin) batı tarafında değildin. (o olayı) görenlerden de değildin" (Kasas, 28/4); "Bu gaybın

⁷ Arapçada "P" sesi olmadığından "P" sesi "B" ile ifade edilir. Örneğin Araplar Japonlara, Yahaniyyûn derler. Bundan dolayı ayet metnindeki ifade kuşların "Bip-Bip" sesine karşılıktır. Hatta Sebe ülkesinden haber getiren Hüd-Hüd ifadesi bile mors sesi gibi muhabere aletlerinin karakteristik sesini vermesi icad edilecek olan muhabere araçlarına kuvvetli bir işaret içerdiği söylenebilir. Çünkü Hüd-hüd bir sıfat isim olup karkara eden kuşların genel adıdır. Sıfatlar da ortaklık kabul ettiğinden dolayı bu tarz sıfatı olan, ses çıkaran her mahlûk ve alet bu isimle anılır.

haberlerindedir. Onu sana biz vahiy yoluyla bildiriyoruz. Onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yayında değildin”(Yûsuf, 12/102) gibi ifadelerle Kur’ân Ehl-i Kitabın bilmediği olayları, olayların mahrem boyutunu, içyüzünü anlatıyor. Hz. İsa ve annesi, onların doğumunu, Hz. Musa ve annesi, Musâ’nın doğumu ve yaşamına ait bazı özel ayrıntıları veriyor ve Ehli Kitap da bundan hayrete düşüyordu (es-Sa’dî, 2008, 19).

Bunun gibi Peygamber ümmî olmakla birlikte getirdiği kitabın evren ve dünyanın oluşumunu, oluşum evrelerini anlatması, canlıların kökenleri ve yeryüzünde yayılmasını, insanlık tarihinin tespit edemediği birçok olay ve döneme ait bilgiler vermesi peygamberin nübüvvetinin doğruluğunu desteklemektedir. Geçmiş peygamberlerin ümmetleriyle olan hikâyelerini nakletmesi, evrende henüz ilmin tespit edemediği başka yaşam formatları ve varlıklarından bahsetmesi, insan ruhunun gizleri ve kanunlarını dile getirmesi onun bu kabilden olan ihbarlardandır.

Belki çok marjinal karşılanabilir ancak Kur’ân’ın hayret edilecek derecede muvafakatını bu bağlamda değerlendirmek lazımdır. Çok sefer nerede olduğunu bilmediğimiz bir ayeti Kur’ân’ı açtığımızda karşımızda görmemiz onun muvafakatıdır. Hz. Osman’ı öldürmeye gidenler onu Kur’ân okurken şehit ettikleri herkesin malumudur. Hz. Osman kendisini öldüreceklerini anlayınca elini uzatarak “*Allah’a kesem olsun ki bu el ilk Kur’ân yazanlardandır*” demiş ve buna rağmen onu şehit etmişlerdir. Hz. Osman’ın kanının Kur’ân’ın altıbin küsur ayetinde durumuna en uygun olabilecek olan Bakara suresininin 137. ayetinin “*Onlara karşı Allah sana kâfidir*” ifadesi üstüne akması tesadüf olmasa gerek. Kaynakların ifade ettiği kadarıyla Hz. Osman’ı öldürenlerin hepsi de kötü ölümlerle yaşamları son bulmuştur (ed-Dehlevî, ts, 2:13).

Kur’ân’ın geleceğe dair bazı ihbarlarda bulunduğu ve İslam ülemasının bunları bazen Kur’ân’ın işaretlerinden bazen de sarih ifadelerinden çıkardıkları da bir gerçektir (Âlusî, 1987, 1: 7-8; Zerkeşi, 1971, 104).

Ancak Kur’ân’ın açık ifadelerle birçok gelecekte meydana gelen olaylardan da bahsettiği bi gerçektir. Klasik kaynaklarımızda Kur’ân’ın gelecekle ilgili ihbarları konusunda dile getirilen olaylardan birisi Rûm suresininin 1-5 ayetleriyle alakalıdır. İlgili ayetlerde Ehl-i Kitap olan Rum (Roma) devletinin, siyasi, askeri ve ekonomik yönlerden kargaşa içerisinde ve parçalanma aşamasında, yapılan ilk savaşta harpte yenilmesine, Doğu Roma’nın Sasanilerin eline geçmesine ve çok ağır şartları kabul etmesine rağmen yakın bir tarihte

Sasanîlere galip gelecekleri ve müminlerin de o gün sevinecekleri ifade edilmektedir.(Rum, 30/1-5).

Olayla ilgili kaynaklarda şu anlatılmaktadır: Allah Resulü (sav) hicret etmeden önce Mekke'de müşrikler Müslümanlarla mücadele ediyorlardı. Müşrikler, Müslümanlara "Gördüğünüz gibi Rum Ehl-i Kitaptan'dır; Mecusiler onları mağlup ettiler; Şimdi siz peygamberinize indirilen kitap sayesinde bize galebe edeceğinizi iddia ediyorsunuz; kardeşlerimiz olan Farşlıların Rumları yendikleri gibi bizimle harp ederseniz biz de sizi yeneceğiz" diyorlardı (Vahidî, 1998, 288; Suyutî, ts, 223; el-Hâzin, ts, 3:428).Olayla ilgili ayetler inince Hz. Ebu Bekr Rumların üç sene içerisinde Farşlıları yeneceği hususunda Ümeyye b. Halef'le on deve üzerine iddialaştı. Ebu Bekr durumu Allah Resulüne (sav) anlatınca O "(Ayetteki Bid'g-) Neyf üçten dokuz kadar sayıyı ifade ediyor bundan dolayı sure ve miktarı artır" dedi. O zaman daha kumar (dolaysıyla bahsin) haram olduğuna dair ayet inmemişti. Ebu Bekr süreyi dokuz, miktarı da yüz deveye çıkardı. Ayetin işaret ettiği olay nüzûlden yaklaşık yedi sene sonra, Rûm imparatoru Herakleios'(Heraclius)un II Hüsrev komutasındaki Sasani ordusunu 627'de Ninova'da yenilgiye uğratmasıyla gerçekleştiğinde (Demirkent, 1988, 17: 21; el-Hazin, ts, 3: 428) Ebu Bekir, Ümeyye'den yüz deveyi aldı. Allah Resulü, Ebu Bekr'e bu develeri tasadduk et dedi. Bunun üzerine Ebu Bekr Ümeyye'den aldığı develeri Mekke'nin fakirlerine taasadduk etti. Yine,

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُخْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ

"İnkâr edenlere söyle: Çok yakın bir zamanda yenileceksiniz ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü bir dölsektir!" (Âl-i İmrân, 3/12) ayeti de Kur'ân'ın bu tarz gaybî ihbarlardandı. Bir rivayete göre Bedir Harbinden önce bu ayet inince Allah Resulü (sav) savaşta müşriklerin yenileceğini ve cehenneme gireceklerini söylemiştir (el-Hazin, ts, 1: 64; Kur'ân Yolu, 2014; 1: 512). Allah Resulü (sav) ashaba Enfal, 7 ayetiyle Allah'ın zafer vaad ettiğini hatırlatıp, daha savaş başlamadan önce bu savaşta müşriklerin ileri gelenlerinden kimlerin öldürüleceğini ve ölecekleri yerleri taker teker haber vermiştir (Miras, 1985, 10: 144; Kur'ân Yolu, 2014;1: 512).

Yine Medine'ye hicret edince güvene kavuşacaklarını ümit ederken, her taraftan düşmanların Müslümanlara saldırıya geçtiği, zaman zaman korkuların hançerelere dayandığı en ümitsiz bir sırada Allah onlara bu korkulardan sonra emniyete ereceklerini, dinlerinin kökleşeceğini ve onların yeryüzüne hakim olacaklarının vadini şu ayette vermişti:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

"Allah sizden, inanıp iyi işler yapan (bazı)lara va'detti; onlardan öncekileri nasıl hükümler kıldıysa, onları da yeryüzünde hükümler kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkuların ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Onlar hep bana kulluk ederler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Ama kim(ler) bundan sonra da nankörlük ederse işte onlar; yoldan çıkanlardır." (Nur, 24/55)

Müfessirlerin beyanına bakılırsa Allah Resulü (sav) ve Müslümanlar Mekke'de on sene korkarak kalmışlardı; Medine'ye hicret emrini alınca emniyete kavuşacaklarını ümit etmişlerdi. Ama nerede emniyet! Silahların gölgesinde sabahlıyor, silahsız gezemiyorlardı. İçlerinden bir müslüman Allah Resulüne (sav), "Emniyet içinde olabileceğimiz, silahsız sabahlayacağı günleri görecek miyiz?" dediği ve Allah Resulü'nün (sav) de, "Çok az bir zaman içinde emniyete kavuşacaksınız. Hatta içinizden birisi büyük topluluklar içinde bağdaş kurarak oturacak, yanında da demir (yani kılıç) olmayacaktır" dediği bir esnada bu ayet inmişti (Vahidî, ts, 282). Fahreddin er-Razî ve ed-Dehlevî ((er-Razî, ts, 8: 413; ed-Dehlevî, 2009, 53-55) gibi bazı İslam alimleri ayette

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ

ifadesinde tebîz / ba'diyet anlamında olan "min" yani "içinizden" ifadesinden hareketle bu ayetin özellikle Peygamber zamanındaki müslümanları kastederek aralarından bazılarının halifelik makamına geçeceklerini ifade etmektedir. Çünkü *Istihlaf* ifadesi halife tayin etmek olduğundan dolayı ayetin anlamı "Allah içinizden iman eden bazılarını hilafet makamına geçiremeyi vaat etmektedir," demektir. Özellikle bundan amaç da hilafet misyonunu gerçek anlamda temsil eden Hulefâ-i Raşidîn'in Allah Resulü'nden (sav) sonra hilafet makamına geçeceği gerçeğini dile getirmektir. Dehlevî (ed-Dehlevî, 2009, 53-55), Muaviye ve ondan sonraki halifelerin bu ifadenin kapsamına girmediğini söylemektedir. Çünkü ayet nazil olduğunda Muaviye müslüman olmamış ve dolayısıyla o ve ondan sonraki halifeler bu ifadede kastedilmemiştir. Ayetin ait olduğu Nûr suresinin parça parça Hudeybiye anlaşmasından evvel nazil olmasını ve Muaviyenin Mekkenin fethinden sonra iman ettiğini göz önüne aldığımızda ayetin öncelikle nazil olduğu zamandaki müslümanlara hitap ettiğini ve bu hitaptan da kastın Peygamberden (sav) sonra hilafet makamına gelen Hulefâ-ı Reşidîn olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ilk olarak ayetin bu anlama işaret ettiğini Hz. Ali anlamış ve

kendisinden önceki üç büyük halifeyi ima ettiğini ifade etmiştir. Hz. Ömeri'nin Farslılarla savaşmaya göndereceği orduya iştirak edip etmeme hususunda Hz. Ali ile müşavere etmesi anında da o bunu vurgulamıştır. Ona savaşın kazanılmasının çokluk ve azlıkla alakasının olmadığını, bunun Allah'ın desteklediği dini ve ordusu olduğunu bundan dolayı da ordunun takdir edilen yere varacağını, hakim olacağı yerleri ele geçireceğini ve (bu ayeti okuyarak) Allah'ın vadinin gerçekleştirmesini beklediğini söylemiştir. Nitekim gerçek anlamda Peygamberden sonra onun halifeleri de dört büyük halife olmuş ve hakiki anlamıyla ona haleflik etmişlerdir. Müslümanlarca da *Halifet-u Resulillah* olarak kendilerine hitap edilmiş, dinin istikrarı ve büyük fütuhatlar bunların zamanında gerçekleşmiştir (ed-Dehlevî, 2009, 53-55). Vahyin ilk muhattapları ashab olduğuna göre burada ilk etapta "sizden" ifadesinden onların kastedildiğini söylemek mümkündür.

Günümüz ile ilgili Kur'an ihbarlarına gelince örneğin aşağıdaki ayet (kara, deniz ve hava) ulaşım vasıtalarında birçok aracın insanlığın hizmetine gireceğini açık bir tarzda söylemektedir.

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ لَتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

"Binmeniz ve süs için atları, katırları ve merkepleri (yarattı) ve daha sizin binmediğiniz nice şeyler yaratmaktadır." (16/ Nahl, 8)

Çünkü **وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ** *İlaha sizin bilmediğiniz nice şeyler yaratmaktadır,* ifadesi *muzari* kipi olduğu için hem hal hem gelecek formudur. Bundan dolayı ayet bu ifade ile hale ilaveten daha bilinmeyen birçok binek vasıtasının gelecekte insanlığın hizmetine sunulacağını ifade etmektedir. Günümüzde ulaşım araçlarındaki baş döndürücü gelişimini dikkati nazara aldığımızda ayetin özellikle bulunduğumuz çağı ve ilerisini kastettiğini anlıyoruz.

Şu ayet neredeyse günümüz tabiat felaketlerinin nedenine parmak basmaktadır:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

"İnsanların elleriyle kazandıkları yüzünden, karada ve denizde fesat (bozulma) çıktı. Belki dönerler diye, (Allah) onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyor;" (30/Rûm, 41). Şehirleri ve yerleşim yerlerini yıkan, istila edip yerle bir eden seller ve buzul erimelerinin nedeninin karada ve denizde insanların kendi elleriyle yaptıkları fesat / bozulmanın (kirliliğin) neden olduğunu ve bunun bir cezası olarak bu olayların insanların başlarına geldiğini Kur'an açık bir şekilde ifade etmektedir. Demek ki ayet tabiata yapılan müdahelenin olumsuz neticesinin faturasının canlılar ve özellikle insanın ödeyeceğini ifade etmektedir. Nitekim Kur'an, "İslah olduktan sonra yeryüzünü ifsad

etmeyin (dengeyi bozmayın)"(A'râf,7/56) şeklinde tabiate müdahale yapılmasından sakındırmaktadır. Dehhak bu ayeti, "Yeryüzünün tatlı sularına zarar vermeyiniz. Meyveli ağaçlarını kesmeyiniz" şeklinde yorumlamıştır (Kurtubî, 1987, 7: 145). Hele günümüzde akarsu kaynaklarının fabrika artıkları kimyasallarla kirlenip, suda yaşayan canlıların kitleler halinde öldüğünü görmek Kur'ân'ın çok hayati bir soruna işaret ettiğini anlamış oluruz. O halde ayet bize tabii felaketlerin nedenini ilmin tespitinden önce söylüyor ve insanlık için evrensel tabii sirkülasyon kanununu mantığını tespit ediyor.

Nihayet 1972 yılında Yemen'inin San'â şehrinde vuku bulan olay Kur'ân'ın bu tarz geleceğe dair gerçekleşen ihbarlarından. Yemen'in, San'â Ulu caminin çatı katında 1972 tarihinde bir selin yaptığı tahribattan sonra bulunan(Puin, 1996, 108-111),Hicri I asra ait Hicazî ve Kûfî yazılarıyla yazılmış birçok versiyonlar içeren Kur'ân sayfalarının yazıldığı parşömenlerin günümüzde tedavülde olan Kur'ân'la aynı olması "*O zikri biz indirdik biz; ve onun koruyucusu da elbette biziz!*"(Hicr, 15/ 9) ayetinde ifade edildiği gibi Kur'ân'ın Allah tarafından indirilip korunduğunun bir kanıtı olmuştur. Bu varakların günümüze kadar Kur'ân'ın Allah tarafından korunduğunun kesin olarak ortaya koymasına rağmen G.R. Puin'in⁸ bunlarda bulunan bir kaç kelimedede olan müstensih (katip) hatalarını veya farklı kıraat vecini göz ardı ederek Kur'ân'ın değiştirildiği hükmüne varması önyargılı müsteşriklerin ne kadar art niyetli olduklarını ortaya koyması bakımından önemlidir.⁹ Hz. Ali'ye ait bir Kur'ân nushasının

⁸ Saarland Üniversitesinde öğretim üyesi olan bu şahıs, bir müddet San'â da bulunun belgelerin bakım ve onarımını yapan ekibin başında bulunmuştur.

⁹ Puin, *Observation*, 110; Puin bu makalesinde San'â parşömenlerinde gözlemlediğimiz kadarıyla Müslüman kâat otiriterlerinin ortaya koydukları resmi kıraâtlardan daha çok kıraâtin olduğunu tespit ettik demektir. Örneğin, Meryem suresinin "لا تَسْمَعُونَ فِيهَا لُعْوًا" (19/Meryem, 62) ayetinin orijinali "لا تسمع" dir. Bu ifade لا يَسْمَعُونَ" olması gerekirken sonradan "لا تسمعون" şeklinde değiştirilmiştir; Yine Sebe, 49 ayeti "فَلِجَاءِ الْحَقِّ" olması gerekirken biz bu ifadeyi "فَلِجَاءِ الْحَقِّ" şeklinde yazıldığını görmekteyiz, demektir (Puin, *Observation*, s. 109). Puin bu şekilde demekle bu gün tedavülde bulunan Kur'ân'da bir değişimin olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Aslında bunların müstensih (kâtip) hatasından kaynaklı olması kuvvetle muhtemeldir. Zaten Meryem'e ait ayet ifadesinin konteksi bakıldığında bunun tevbe ederek, Allah'a iman eden ve yararlı işlerde bulunan müminlerin cenneteki hallerinin tavsiri bağlamında kullanılmasından dolayı bunun doğal olarak çoğul ve gıyab formunun ifade edilmesi zaruriyetini gözler önüne sermektedir. Yine Sebe, 49 ayetinin de konteksi içinde meçhul sığa olan فَيْل nin uygun olmadığı, bunun muhattap formunun emir sığası olan فُل ile ifadesinin daha uygun olduğu görülecektir. Çünkü bu ayetin öncesinde geçen dört ayetin de فُل ifadeleriyle başladığını ve doğal olarak bu ayet de onların bir devamı olduğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim bu nushaların mikrofilimlerini alan ve üzerlerinde uzun süre çalışmış olan Dr. Tayyar Altukulaç Meryem suresine ait ifadenin لا تسمع şeklinde tekil formu olarak

da bunlar arasında bulunması, Kur'ân'da Hz. Ali ve Ehl-i Beytle ilgili bazı ayetler alınmamıştır şeklinde iddialarda bulunan müfrit şiiler ve bununların iddiasını esas alıp da Kur'ân'ın otantikliği ile ilgili şüphe sokmaya çalışan Richard Bell ve Montgomery Watt (Watt, ts, 50-51) gibi müsteşriklere yeterli cevap olmuştur. Yine burada bulunan parşömenlerin birbirlerinden ciddi sayılabilecek bir farklılık göstermemesi, peygamber ölümünde şok olup da "*Kim peygamber öldü derse kılıcımla başını keserim*" diyen Hz. Ömer gibi şaşkınlık içinde nasıl bir tavır alacaklarını bilemeyen ashaba Ebubekir'in Peygamberin öleceğine dair bazı ayetleri okuması esnasında sanki daha önce bu ayetleri işitmediklerini ifade eden ashab sözlerini (bkz. İbn S'ad, ts, 2: 267-268; İbn Hişâm,1992, Taberî, 1987, 4:19-21) esas alarak Kur'ân'a bazı şeyler sokulmuştur şeklinde şüphe ortaya atmaya çalışan Silvestry de Sacy ve Gustaw Weil gibi müsteşrikleri (Watt, ts, 51) susturmaya kafi bir refranstır.

Sonuç

Kur'ân'ın farklı bir kelim olduğu nazil olduğunda Araplar fark etmiş ve onların söz ustaları olan edipleri büyük gayret sarfetmelerine karşı ona bir nazire yapamamışlardır. Dâhilerin benzeri bir söz söyleyemediği bir kelamın ümmî olan birisinden sadır olması elbette garip bir durumdu. Zaten Kur'ân'ın Arapların alışık olmadığı bir garabet ve farklı üsluba ve kelim tekniğine sahip olması onların gözünde Kur'ân'ın gizemini daha da büyötmekteydi. Kur'ân i'câzı üzerinde yazılmış eski eserler genellikle Kur'ân'ın ifade tekniği

yazılmasının bir müstensih hatası olduğunu söylemektedir. O, bu hatanın o zaman fark edildiğini ve diğer nushalarda bunun tashihi cihetine gidildiğini fakat malesef tashih yapılırken kelimenin başındaki "yâ" ifadesine ait noktaların yanlışlık eseri olarak üstte konulduğunu, bundan dolayı ifadenin لا يَسْمَعُونَ olması gerekirken لا تَسْمَعُونَ şeklinde yazılmıştır; ya da bu nushanın yazıldığı dönem ve çevrede لا تَسْمَعُونَ kıraâtinin yaygın olması da ihtimal dahilindedir, demektedir (bkz. Altıkulaç, Hz. Al'ye Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (San'â Nushası) için, 2011, 139)

Sebe suresindeki ayet ile ilgili olarak da Altıkulaç Puin'in iddialarına şöyle cevap vermektedir: "*Bu versiyonlarda قیل ifadesi Dr. Puin'e göre قیل olarak yazılmıştır. Söz konusu parşömen tarafımızdan incelenmiştir. Buna göre kelime onun dediği gibi قیل şeklinde yazılı değildir. Daha doğrusu için esası şöyledir: Dr. Puin zikretmiyor, ama ayetin yazımı sırasında katıp bu kelimeyi yazmayı unutmuş, kendisi veya onu farkeden bir başkası bu kelimeyi araya sıkıştırmıştır. Ancak ayet sonu olan bu yerde durak işareti olarak kullanılan noktaya benzer işaretlerin hepsi, üzerlerine sonradan yazılan bu kelime tarafından kapatılmadığı için ilk bakışta bu noktalarDr. Puin tarafından قیل nin noktaları gibi algılanmıştır. Kelime büyütülerek dikkatle incelendiğinde, kâf ile Lâm arasında yâ'ya ait bir dişin de bulunduğu görülecektir. kelime Dr. Puin'in dediği gibi dahi olsa böyle bir hatalı yazılıştan ve tashih işleminden hareketle Kur'ân'da değişim iddiasında bulunmak inandırıcı olmaktan uzaktır.*" (Altıkulaç, 2011, 140).

üzerinde odaklaşmış, onun ifadelerini gayet teknik olarak kullandığını ve az bir sözle çok anlam ihtiva ettiği konusunu irdelemeye çalışmışlardır. Ancak Kur'ân'ın bundan başka meziyetlerinin olduğu da bir gerçektir. Kur'ân ilahî bir kitap olmanın karakteristiklerinden birisi çok boyutlu bir dil kullanmış ve bu karakteristiği sayesinde müfessirlere geniş tefekkür sahası açarak asırlar boyunca üzerinde bir çok tefsir yazılmıştır.

Kur'ân'ın bir diğer hususu da hiç bir kitapta olamayacak derecede ifadelerinin içerdiği anlama uygun fonetik taşımasıdır. Kur'ân'ın Hud, 13 ayetinin delaletiyle meydan okumasından amacın daha çok onun nazmı (fonetiği) bakımdan olan i'câzı olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın içerdiği anlama uygun bir kip ve ses ahengini kullanması, hem onu işitenler üzerinde derin etki bıraktığını hem de ilahî kitap olduğunun kuvvetli bir kanıtı olduğunu söyleyebiliriz. Buna ilaveten akla uygunluğu, ince anlamları içermesi, tarihin ve ilmin tespit edemediği evren ve insanın oluşum evreleri ve bunları vücuda getiren irade ve tecelliden bahsetmesi, insanlık tarihinin çok erken dönemlerine ait olayları dile getirmesi, gelecek bazı olayları ihbarda bulunup bunların da ihbar ettiği tarzda gerçekleşmesi vs. onun ilahî bir kaynaktan geldiğini desteklemektedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. (1992). *Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Altıkulaç, T. (2011). *Hız. Ali'ye Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (San'â Nushası)*, İstanbul: IRCICA.
- Âlusî, Ş. (1987) *Ruhu'l-Meâni fî Tefsîri'l-Kur'âni'l Azîm ve Sebi'l-Mesânî*, Beyrut: Dârü İhyâ-i Tûrasi'l-Arabî.
- Asad, M. (Ts). *The Message of The Qur'ân*, the Grace of God at the Beinning of The fifteenth Century of The Hijrah Company.
- Boullata, İssa J. (Andrew R. ed.). (1988). *Approac to the History of the İnterpretation of the Qurân / The Rhetorical İnterpretation of the Qur'ân: İ'caz and Related Topic*, Oxford.
- Buharî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail.(1992). *Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Cahiz, Ebu Bekr Muhammed b. et-Tayyîb. (1991) *İ'câzü'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Ciyl.
- Cahiz, Ebu Bekr, Muhammed b. et-Tayyîb. (1933). *Hücecü'n-Nübüvve /Resâilü'l-Cahiz* (haz. Hasan es-Sendubî), Kahire:
- Cerrahoğlu, İ. (1979). *Tefsir Usulü*, Ankara: Elif Ofset.
- Cürcanî, A.(ts). *Delâilü'l-İ'câz / Selâsu Resâil*, Mısır: Dârü'l-Ma'rife.
- Çiçek, H. (ts). *Müşkilü'l-Kur'ânı Yeniden Değerlendirmek*, İstanbul: Beyan yayınları.

- Draz A. (2006). *En Mühim Mesaj Kur'ân* (Trc.Suat Yıldırım), İstanbul: Yeni Akademi yayınları.
- Dehlevî, Ş. V.(1987). *el-Fevzü'l-Kebir fî Usluli't-Tefsir*, Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye.
- Dehlevî, Ş. V. (2009). *Râidü'l-Ukâlâ ilâ Fehmi Esrâr-i Hilâfeti'l-Hülefâ*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Demirkent, I. (1998). *İslam Ansiklopedisi / Herakleios md*, İstanbul: TDVY.
- Doğrul, Ö. R. (1947). *Tanrı Buyruğu*, İstanbul.
- Ebu Hayyân el-Endülüsî, Muhammed b. Yusuf.(1983). *Bahrü'l-Muhît*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1983.
- Goldziher, I. (1971). *Muslim Studies*, London: George Allen and Unwin LTD.
- Hattabî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed.(ts). *Kitabu Beyani l'câzi'l-Kur'ân / Selâsu Resâil fî l'câzi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.
- Hazin, Alâeddin Ali b. Muhammed. (ts). *Tefsirü'l-Hâzin*, Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- İbn Âşur, M. T. (ts). *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru'Tunusiyye.
- İbn Atiyye, E. (2001). *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrut: Dâru'l-Kitübi'l-İlmî.
- İbn Hacer A. (1992). *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, Beyrut: Dârü'l-Ciyl.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik el-Meâfiri. (1992). *Siyretü'n-Nebeviyye*, Beyrut: Mektebeü'l-Asriyye.
- İbn İshak, Ebu Abdillâh Muhammed. (1981). *Sire (Thk. Muhammed Hamidullah)*, Konya.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. (ts). *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmi.
- İbn S'ad, Muhammed. (ts) *Tabâkâtü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru Sadır.
- İbn Seyyidinnas b. Abdilhadi. (ts). *Uyunü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğazi ve 'ş-Şemâil ve'Siyer*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.
- İmadeddin H. (1992). *Kâllu ani'l-İslam*, Riyad: en-Nedvetü'l-Alemiyetu li'ş-Şebabi'l-İslamî.
- Karaman, H. vd. (2007). *Kur'ân Yolu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurtubî, Ebu Abdillâh, Muhammed b. Ahmed. (1988). *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kutub, S. (ts). *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü's-Şürûk.
- Miras, K. (1985). *Sahih-ı Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih Tercümesi*, Ankara: DİBY.
- Muslim, Ebu'l-Huseyin, b. Haccac. (1992). *Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Nesefî, Ebü'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed. (2013). *Medâriku 't-Tenzîl ve Deakâiku'-Te'vîl*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- Nisaburî, Nizameddin, Hasan b. Muhammed.(1996). *Ğarâbü'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkân*, Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmî.
- Puin, Gerd R. (1996). *Observation on early Qur'ân manuscripts in San'a* /edited by Wild, Stefan, in *The Qur'an as text*, Leiden: E.J. Brill.
- Rağîb, İ. (ts). *Müfredat fî Ğaribi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Marife.
- Razî, F. (ts). *Tefsirü'l-Kebîr*, Beyrut: Dârü İnyâi Türesi'l-Arabî.
- Rafî'î, M. S. (2004). *İ'cazü'l-Kur'ân ve Belâgatü'n-Nebeviyye*, Beyrut: Müessetü'l-Kitabi's-Sakafiyye.
- Rehnuma, Z. (h.1376). *Peyamber*, İnan: İntişârâtı Zevar.
- Suyutî, C.(1987). *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr,1987.
- Suyutî, C. (ts). *Esbabu'n-Nüzûl*, Beyrut: Dâru İbn Zeydûn.
- Şevkanî, Muhammed b. Ali. (1964). *Fethü'l-Kadîr*, Mısır: Mektebetü Mustafa el-Babi el-Halebi.
- Taberî, Ebu Ca'fer İbn Cerîr. (1987). *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- Tetik, N. (2001). *Ses ve Anlam İlişkisi Bakımından Kur'ân ve Kırâat / Kur'ân ve Dil, Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 17-18 Mayıs 2001.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa. (1992). *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Vahidî, Ebü'l-Hüseyn Ali b.Ahmed. (1998). *Esbabu'n-Nüzûl*, Kahire: Dârü'l-Hadîs.
- Watt, M. (ts). *Bell's Introduction to the Qur'ân*, Edinburg: University Press.
- Yazır, M. H. (1979). *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Eser Neşriyet.
- Zamahşerî, Mahmûd b. Ömer. (1987). *el-Keşşâf an Hakâki Ğavâmidi't-Tenzîl*, Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-Arabî.
- Zerkanî, M. A. (2005). *Menahilü'l-İrfan fî Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.
- Zerkeşî, B. (1971). *el-Burhân fî Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye.